PRINCIPALELE REZULTATE ALE SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE DE LA BEREŞTI „DEALUL BULGARULUI" (1981), JUDEŢUL GALAŢI

de *ION T. DRAGOMIR*

În anul 1981, între 11 august şi 8 septembrie, colectivul ştiinţific al Muzeului judeţean de istorie Galaţi a întreprins săpături arheologice în continuare, în aşezarea eneolitică specifică culturii Cucuteni, faza A, de pe teritoriul oraşului Bereşti, punctul „Dealul Bulgarului" [1]. Avînd în vedere problematica cercetărilor anterioare, colectivul şantierului arheologic şi-a propus în primul rînd să efectueze dezvelirea integrală a locuinţei cucuteniene nr. I ale cărei urme materiale n-au fost degajate decît parţial în 1980, iar în al doilea rînd să urmărească prin sondaje vatra locuibilă a acestei aşezări cucuteniene.

Săpăturile arheologice în suprafaţă totală de 183,75 m^2 au fost concretizate în trasarea a două secţiuni, S3 şi S4, însoţite de unele casete tangente acestora.

Astfel, secţiunea nr. 3, lungă de 50 m şi lată de 2 m, orientată VNV-ESE ce străbate transversal vatra aşezării cucuteniene, are capătul de VNV situat la 8 m faţă de stîlpul şpalierului periferic al primei parcele de viţă de vie I.A.S. Bereşti, de pe coama „Dealului Bulgarului", în aşa fel, încît capătul de NNV al S2 cade perpendicular pe S3. Secţiunea nr. 4, lungă de 15 m şi lată de 2 m, orientată NNV-SSE, este tangent paralelă cu S2—1980. Referitor la deschiderea celor două casete, acestea sînt de formă rectangulară : prima de mari proporţii, cu laturile de 5 m x 10 m, tangentă cu S4, a fost necesară la degajarea locuinţei cucuteniene nr. I, iar a doua de mai mici dimensiuni, cu laturile de 1,50 m x 2,50 m, paralelă cu profilul de NNV al S3, a servit la delimitarea gropilor menajere cucuteniene d şi e (fig. 1-2). Adîncimea secţiunilor au pătruns pînă în stratul de pămînt galben, steril din punct de vedere arheologic, oscilînd între 0,75 m — 1,10 m, bineînţeles, în afară de cele două casete unde s-a atins adîncimea de 1,60 m — 1,90 m (fig. 1-4).

STRATIGRAFIA. Profilul stratigrafic al săpăturilor întreprinse pe „Dealul Bulgarului" de la Bereşti se prezintă astfel :

1) La suprafaţa solului arabil, negru-cenuşos, gros de 0,30 m—0,75 m, s-au descoperit numeroase şi variate urme materiale de locuire

umană străveche, dislocate și puternic fragmentate, aparținînd culturii Cucuteni, faza A.

2) La baza solului vegetal se află stratul de pămînt cafeniu argilos, gros în medie, de 0,30 m — 0,40 m, iar în dreptul locuinței cucuteniene nr. I, grosimea stratului atinge 1,25 m. Acesta reprezintă de fapt stratul de cultură materială străveche, *cu două niveluri de locuire umană, ambele specifice culturii Cucuteni, faza A.* Urmărind de jos în sus profilul acestui strat arheologic se observă cu destulă ușurință că, *cel mai vechi nivel de locuire, gros de 0,90 m, corespunde stratigrafic unor locuințe-bordee, în număr de trei, suprapuse organic de un alt nivel de locuire, mai nou, gros de 0,35 m, corespunzător locuinței cucuteniene de suprafață, nr. I.* Evidențierea unui astfel de profil stratigrafic deosebit de interesant, afectat culturii Cucuteni, faza A3, este întîlnită pentru prima dată în cadrul ariei sale de răspîndire culturală, și anume, la Berești, în regiunea de sud a Moldovei. Cu toate acestea, există situații stratigrafice similare bine documentate și-n cadrul ariei de răspîndire a culturii Tripolie, de pe teritoriul U.R.S.S. [2].

3) Sub nivelul acestui strat arheologic urmează imediat pămîntul galben cu concrețiuni calcaroase, steril din punct de vedere arheologic, evident, în afară de prezența celor trei locuințe-bordee cucuteniene, precum și a gropilor menajele d, e, f și g ce aparțin aceleași culturi, care au pătruns adînc în stratul de pămînt galben (fig. 3-4).

LOCUINȚE. Pe baza celor relatate se poate aprecia că, săpăturile arheologice din anul 1981, efectuate pe „Dealul Bulgarului", la Berești, au avut darul de a descoperi noi și importante urme materiale eneolitice, caracteristice culturii Cucuteni, faza A. Desigur, atenția noastră a fost îndreptată cu prioritate asupra săpăturilor din cadrul casetei de mari dimensiuni, care în final a atins o suprafață de 84 m^2 și o adîncime de 1,90 m (fig. 2).

A. Cele mai vechi urme materiale de locuire cucuteniană, specifice etapei A3, descoperite în această așezare, aparțin locuințelor-bordee cucuteniene numerotate cu cifre romane I, II și III, foarte apropiate una de alta și chiar tangențiale (Br. nr. II cu Br. nr. III). În stadiul actual al cercetărilor nu ne putem permite să facem descrieri sau aprecieri cu caracter definitiv. Totuși, pe baza datelor acumulate, a planurilor și a profilelor realizate, putem afirma cu certitudine că locuințele-bordeie au forma ovală, cu unul dintre capete mai îngust, avînd orientări diferite, VNV-ESE (Br. nr. I) sau NNV-SSE (Br. nr. II și nr. III) fig. 3). Lungimea lor este aproximativ de 6,25 m — 6,75 m, lățimea de 4 m — 4,10 m și adîncimea de 0,80 m — 0,90 m. De semnalat este faptul că, locuința-bordei nr. I prezintă de-a lungul laturii sale NNV-estice o laviță din pămînt cruțat ce ocupă aproximativ o treime din suprafața sa, iar către capătul mai îngust din partea de ESE. se află o groapă-vatră de foc, perfect circulară, cu diametrul de 0,75 m și adîncimea de 0,35 m — 0,40 m, umplută cu cenușă și cărbuni de lemn. Pămîntul de umplutură al celor trei gropi de bordeie este de culoare cafenie, friabil, amestecat cu multă cenușă, uneori de nuanță alburie, și mici bucăți de cărbuni de lemn, arsură și foarte multe plăci de lut ars, perforate, de

multe ori prevăzute cu arcuiri în anumite porţiuni marginale, netezite pe ambele feţe, specifice cuptoarelor de ars ceramică, cu sporadice bucăţi de chirpic ars, şi-n deosebi, cu un bogat material ceramic cucutenian, pictat tricrom, bine conservat şi sporadice fragmente ceramice de tip Cucuteni „C", cu numeroase oase de animale domestice şi sălbatice, cochilii de melci şi valve de scoici şi într-o mai mică măsură, cu oase de peşti, unelte de silex, piatră, os şi lut ars, cu foarte multe şi variate figurine antropomorfe, feminine, masculine şi zoomorfe, pandantive din colţi de mistreţ, de cerb şi mărgele de lut ars, precum şi o serie de conuri, bastonaşe şi turtiţe de lut ars, de mici dimensiuni etc. Întregul material arheologic descoperit în cele trei gropi ale locuinţelor-bordee, precum şi celălalt depozitat în zona lor, a fost prezentat sub aspectul unor îngrămădiri de obiecte şi de materiale, variate ca tehnică, forme şi mărimi, la fel ca şi în gropile menajere obişnuite ale purtătorilor culturii Cucuteni, faza A. De aici deducem că, multă vreme după ce aceste locuinţe-bordee au fost părăsite de către locuitorii lor, membrii comunităţii cucuteniene de aici, le-au folosit în continuare drept gropi pentru depozitarea resturilor menajere.

B. În continuare urmează stratigrafic cel de al doilea nivel de locuire umană străveche, specific aceleiaşi etape cucuteniene A3, reprezentat de ruinele locuinţei cucuteniene de suprafaţă nr. I, care suprapune organic cele trei locuinţe-bordeie sus amintite. Pe alocuri, în timpul săpăturilor au fost surprinse în plan, şi-n profil, unele dungi de pămînt galben, groase de 0,10 m — 0,15 m, necesare desigur la nivelarea sau izolarea acelor materiale arheologice, depozitate sub formă de resturi menajere, din zona celor trei locuinţe-bordeie. Astfel de amenajări executate cu prilejul construcţiei locuinţelor sînt bine documentate în întreaga arie de răspîndire a culturii Cucuteni, ele reprezentînd în acelaşi timp şi anumite valenţe ale arhitecturii locuitorilor acestei aşezări.

În urma acestor nivelări pregătitoare s-a construit locuinţa cucuteniană de suprafaţă, denumită simbolic nr. I. După felul în care sînt masaţi bolovanii de chirpic ars, fragmentele ceramice, precum şi celelalte materiale arheologice, ce fac parte integrantă din inventar, se conturează forma aproximativ rectangulară a acestei locuinţe de suprafaţă, cu laturile de 7 m x 9 m, orientată VNV-ESE, cu faţada către sud (fig. 2/1-4). Bolovanii de chirpic ars, relativ puţini la număr şi de mici dimensiuni, cu impresiuni de păioase şi evidente urme de pari şi de nuiele în compoziţia pastei sînt îngrămădiţi mai mult către periferia acestor ruine, de unde se poate deduce că, avem de-a face cu resturi de pomesteală din pereţii locuinţei. În schimb, ceramica s-a descoperit într-un procentaj mult mai mare comparativ cu chirpicul. Aceasta se află într-o situaţie foarte fragmentară şi puternic corodată, roşie-cărămizie, amestecată printre şi sub dărîmături, la mică adîncime de la suprafaţa solului arabil, fără să se poată întregi decît într-o mică măsură, faţă de volumul mare de cioburi scos la lumină. Vasele ceramice descoperite întregi sînt în general puţine la număr, de dimensiuni mici şi mijlocii. În acelaşi context arheologic au ieşit la iveală şi o serie de fragmente ceramice aparţinînd culturii Cucuteni de tip „C".

Pe latura de VNV a locuinței, sub ruine, s-au descoperit multe fragmente de plăci de lut ars, prevăzute cu găuri perforate sau parțial adîncite, provenind de la anumite plite de vatră sau de la grătarele cuptoarelor de ars ceramica, cîteva frecătoare și fragmente de rîșniță primitivă de mînă, unelte de piatră și de silex, două vase cucuteniene întregi, iar în zona centrală a locuinței, pe lîngă unele plăci de lut ars perforate, similare celor descrise anterior, s-au găsit sporadice bucăți poligonale de „mozaic“ de vatră și de gardină de vatră portativă, precum și un mare număr de coarne de cerb în stare brută, în curs de prelucrare sau finisate.

În ceea ce privește restul inventarului locuinței cucuteniene, nr. I, acesta este ilustrat de un bogat și variat număr de figurine antropomorfe și zoomorfe, de obiecte de podoabă din os și lut ars, și de o serie de alte piese arheologice pe care le vom prezenta la locul potrivit. În urma demontării locuinței s-a putut constata că aceasta are podina din pămînt bătut, încadrîndu-se în categoria locuințelor de suprafață cucuteniene din etapa A3, fără platformă.

VETRE ȘI CUPTOARE. Deși pe traseele celor două secțiuni S3 și S4, cît mai ales, în contextul arheologic al locuinței cucuteniene Nr. I, s-au descoperit numeroase plăci de lut ars, informe, cu multă pleavă și paie în compoziția pastei, netezite pe ambele fețe, în marea lor majoritate perforate, deseori cu marginile arcuite, groase de 0,04 m ; 0,05 m — 0,08 m ; 0,09 m, caracteristice plitelor de vatră de foc sau cuptoarelor de ars ceramice, la care adăugăm și prezența sporadică a micilor bucăți de „mozaic“ de vatră de foc, cu una dintre suprafețe albicioasă, totuși, nu ne putem pronunța cu exactitate asupra locului unde ele erau situate. Spunem aceasta, întrucît materialele arheologice afectate vetrelor sau cuptoarelor nu se aflau in situ, ci dislocate și răvășite în masa de chirpic ars a locuinței. Dacă ținem seama de marele număr de plăci de cuptor, groase și perforate, nemaiîntîlnite pînă acum în număr așa de mare, precum și de numeroasele vase cucuteniene pictate, întregi sau întregibile, deformate în mare măsură în timpul arderii lor în cuptor, toate acestea situîndu-se într-o strînsă corelație, ne duc la acea ipoteză destul de plauzibilă că, undeva în apropierea locuințelor-bordeie și a locuinței de suprafață cucuteniene nr. I au existat cuptoare de ars ceramică aparținînd acestei comunități specifice culturii Cucuteni, faza A.

GROPI MENAJERE. Referitor la prezența celor patru gropi menajere, acestea au fost descoperite în diferite puncte și anume : trei dintre ele : d, e și g sînt grupate pe traseul S3, între metrul 25—32 și ultima f, la periferia de SSE a locuinței nr. I. Privite în profil, gropile sînt de forma unor alveolări de mari dimensiuni, cu pereții oblici și fundul albiat. Măsoară între 2,20 m — 2,50 m diametrul și 0,80 m — 0,95 m adîncimea, pornind de la baza solului vegetal și oprindu-se în pămîntul galben cu concrețiuni calcaroase. Pămîntul de umplutură, de culoare cafenie închisă, de aspect compact sau friabil, este amestecat cu multă cenușă, cărbuni de lemn, chirpic ars, oase de animale domestice

şi sălbatice, şi-n deosebi, cu numeroase obiecte arheologice caracteristice culturii Cucuteni, etapa A3.

UNELTE. Repertoriul de utilaje cuprinde un mare număr de piese, variate ca material, tipologic şi dimensiuni, faţă de inventarul altor aşezări cucuteniene din sudul Moldovei. Procentajul cel mai mare îl ocupă grupa obiectelor de silex şi de piatră, după care urmează cel de os şi din coarne de animale, şi-n mai mică măsură, cel de lut ars. Din categoria uneltelor de silex de Prut, relativ de mici dimensiuni, de culoare fumurie sau gris-negricioasă, prezentăm un număr de : 19 grattoire circulare şi rectangulare, frumos retuşate (fig. 5/1-19) ; 4 străpungătoare ; 2 răzuitoare (fig. 5/20-28) ; 11 lame sau cuţitaşe întregi şi fragmentare (fig. 5/29-38) ; patru săgeţi mici şi mijlocii, retuşate bifacial (fig. 5/43-46) ; precum şi peste 40 de aşchii şi rebuturi de la prelucrarea silexului (fig. 5/39-42). Printre obiectele de silex figurează de asemenea o lamă şi o aşchie de obsidiană. Din grupa uneltelor de piatră fac parte nouă topoare rău conservate, avînd multe aşchieri ; unul este din piatră verzuie (fig. 6/1-9), iar opt sînt din marnă albgălbuie, de formă trapezoidală şi dreptunghiulară, cu muchia arcuită şi tăişul convex, bine ascuţite. Un singur topor este prevăzut cu gaură de înmănuşare (fig. 6/7). Din totalul celor nouă piese : opt fac parte din inventarul locuinţei de suprafaţă nr. I, iar ultimul din locuinţa-bordei nr. II. În continuare enumerăm prezenţa unei dălţiţe de piatră, frumos executată dintr-o rocă gălbuie (fig. 6/10) ; şapte percutoare din piatră dură, sferoidale, cu puternice urme de uzură (fig. 7/1-3) ; mai multe fragmente de rîşniţă primitivă de mînă, din pietre mari de rîu, mult subţiate datorită întrebuinţării lor zilnice ; patru frecătoare de rîşniţă cu puternice amprente de folosinţă (fig. 7/4-7) ; o cutie prismatică din gresie silicioasă, gălbuie, cu două suprafeţe perfect netede şi alveolate din cauza unei îndelungate utilizări (fig. 7/8) etc. Cele mai multe din piesele de piatră fac parte din inventarul locuinţei de suprafaţă nr. I, altele provin din materialele depozitate în gropile celor trei bordeie sau au fost găsite la suprafaţa acestei aşezări.

În ceea ce priveşte uneltele confecţionate din coarne de cerb şi oase de animale, acestea sînt concretizate într-un număr neobişnuit de mare şi de variat, fie ca tehnică de lucru, fie ca mod de întrebuinţare. În primul rînd prezentăm cinci brăzdare mari din coarne de cerb, — capătul proximal — care depăşesc în lungime 0,34 m. Acestea au orificiile de înmănuşare dispuse oblic faţă de axul longitudinal al piesei (fig. 8/1-5). Pe baza structurii lor somatice, rezultă clar că, astfel de unelte au fost folosite drept brăzdare la plugul de lemn străvechi, aşa cum susţin anumiţi specialişti [3]. Celelalte săpăligi în stare fragmentară, sau în curs de prelucrare, în număr de cinci, la care adăugăm 21 de scurmătoare, tot din coarne mari de cerb, cu vîrfurile puternic lustruite, ne îndreptăţesc să afirmăm că, locuitorii comunităţii cucuteniene de la Bereşti, ajunseseră la un înalt nivel tehnic afectat cultivării pămîntului (fig. 9-10). Săpăturile au scos la lumină de asemenea alte 19 coarne de cerb în diferite stadii de prelucrare, fără să ne putem pronunţa asupra utilizării lor (fig. 11-12), precum şi un mic obiect de formă ovoidală, din corn de

cerb, asemănător unui percutor de piatră (fig. 9/5). În continuare enumerăm şapte sule, întregi şi fragmentare, din spărturi de oase de animale, de diferite forme şi mărimi (fig. 13/1-7) ; şapte spatule ; trei prelucrate din coaste mari de bovine (fig. 7/9-11) ; două din cubitus de oaie şi de porc (fig. 13/9, 11) şi două realizate din spărturi de oase groase (fig. 7/12-13) ; trei împungătoare sau pumnale din oase de animale mari (fig. 14/2-4) ; două coarne de căprior cu vîrfurile ramificaţiilor retezate (fig. 12/6) şi multe alte obiecte din oase de animale şi coarne de cerb cu diferite urme de prelucrare (fig. 11-12). Întregul utilaj de os relativ bine conservat, provine în mare măsură din groapa bordeiului cucutenian nr. I şi numai în mică măsură aparţine inventarului locuinţei de suprafaţă nr. I.

CERAMICA. Referindu-ne la repertoriul ceramic, putem afirma că, niciodată pînă acum, la Bereşti, nu s-a reuşit să se descopere o atît de bogată, de variată şi de bine conservată ceramică cucuteniană, pictată tricrom, deoarece aceasta s-a găsit depozitată într-un apreciabil strat de cenuşă, în zona celor trei locuinţe-bordeie cucuteniene, şi-n deosebi, în groapa bordeiului nr. I. Afirmaţia noastră de natură statistică se întemeiază în special pe faptul că, s-au putut restaura peste 50 de vase cucuteniene, de diferite forme şi mărimi, fără să mai amintim de prezenţa altor recipiente care ar putea fi de asemenea întregite. Cu totul altfel se prezintă situaţia ceramicii cucuteniene din interiorul locuinţei de suprafaţă nr. I. Aceasta fiind puternic corodată, dislocată şi fragmentată, are puţine şanse de a se restaura. După compoziţia pastei, tipologia vaselor şi tehnica de lucru, ceramica o putem împărţi în : a) *ceramică fină* cu pereţii subţiri şi fragili, arsă la roşu-cărămiziu, sonoră la lovire şi tăioasă în spărtură, pictată aproape în întregime (fig. 15/1-8) ; b) *ceramică bună* ce conţine uneori cioburi pisate în compoziţia pastei, afectată mai ales vaselor de proporţii mari şi mijlocii, cu pereţii relativ groşi, pictaţi de cele mai multe ori pe ambele suprafeţe (fig. 16-18/1-2) şi c) *ceramica de uz comun* cu multe impurităţi în pastă, lucrată grosier, bine arsă, de culoare roşie-cărămizie şi într-un procentaj redus, de culoare cenuşie, de dimensiuni variate, avînd de multe ori pereţii groşi, de 2-3 cm, întrebuinţată cu prioritate la bucătărie sau la păstrarea proviziilor (fig. 18/3-7).

a) Privită sub aspect tipologic, ceramica din pastă fină îmbracă forme, în exclusivitate de mici proporţii, cu pereţii foarte subţiri. În primul rînd cităm seria paharelor (fig. 15/2-3) şi a cupelor (fig. 15/4), a ceştilor (fig. 15/1), a farfuriilor cu protome animaliere, încadrate de corniţe (fig. 19/1), a castronaşelor (fig. 15/5), a vaselor piriforme şi sferoidale (fig. 15/4), a suporturilor mici, circulare, cu pereţii bitronconici (fig. 15/7), a lingurilor şi polonicelor pictate (fig. 15/8), a vaselor cu picior etc.

b) Ceramica din pastă bună cuprinde un repertoriu tipologic mult mai bogat şi variat, de capacităţi mari şi mijlocii, e vorba de vasele sferoidale cu gura larg deschisă (fig. 16/1-2) sau de cele sferoidale cu gîtul înalt, cilindric (fig. 16/3-4) de seria capacelor în formă de clopot sau de cupolă, cu buza evazată şi butonul scurt, circular şi uşor concav

(fig. 16/5 ; 17/1), de gama vaselor plate : farfurii, străchini, castroane şi platouri, prevăzute de obicei cu cîte o singură tortiță decorativă, în formă de şa, perforată orizontal sau cu apucători late, orientate în sus şi terminate în coada rîndunicii (fig. 17/3-5) ; de fructierele cu picior, şi-n deosebi, de seria vaselor suport, cu partea superioară mult evazată şi corpul perforat de două găuri laterale (fig. 18/1-2).

Demn de semnalat este faptul că, din grupa acestor vase svelte şi artistic executate, face parte şi un interesant vas suport, prevăzut cu cariatide antropomorfe feminine, descoperit sub ruinele locuinței de suprafață cucuteniană nr. I. Din pastă roşie-cărămizie, vasul suport este întregibil, de formă cilindrică, terminat la partea sa superioară printr-un vas de aspectul unei fructiere evazate, ce depăşeşte cu mult circumferința piciorului. Partea inferioară a suportului sau piciorul vasului este format din patru siluete feminine, prinse în horă şi lipite între ele în zona umerilor şi a picioarelor, într-o poziție dorsală cu şoldurile şi fesele moderat reliefate, iar cele patru mari deschideri ovale dintre siluetele figurinelor, sînt prevăzute la partea lor superioară cu unghiuri drepte, cu vîrfurile dispuse în jos, simbolizînd desigur prinderea mîinilor în horă (fog. 18/2). Măsoară 0,180 m în înălțime şi 0,205 m diametrul piciorului.

Prin valenţele sale documentar-ştiinţifice, vasul suport cu patru siluete antropomorfe, în formă de horă, de la Bereşti, poate fi socotit cel de al doilea exemplar, întregibil, după cel de la Frumuşica [4], prevăzut cu şase siluete feminine, sau cea de-a şasea descoperire de acest fel din întreaga Moldovă, bineînțeles, dacă avem în vedere numai pe cele publicate de la Frumuşica [5], Larga Jijia [6], Traian-Dealul Fîntînelor [7], Truşeşti [8], Tirpeşti [9] şi pe cea de la Bereşti, recent descoperită. Sub aspect tipologic, suportul horă de la Bereşti are strînse analogii cu exemplarul descoperit la Truşeşti [10], şi-n deosebi, cu cel de pe teritoriul U.R.S.S. de la Luka Vrublevețkaia [11], în aria culturii Tripolie A (Precucuteni III), reprezentat într-o formă scundă şi largă cu un singur şir de deschizături mari ovale, tot cu patru cariatide realizate în torso, însă lipsit de acele triunghiuri ale braţelor înlănţuite ca la Bereşti. În urma unor minuţioase analize efectuate asupra siluetei cariatidelor, de pe vasul suport de la Luka-Vrublevețkaia, care au picioarele depărtate, cercetătorul A. Nițu, de la Iaşi, este de părere că acestea redau o anumită atitudine, a divinităților feminine în plastica statuară şi decorativă neo-eneolitică, din spațiul carpato-balcanic şi dunărean [12]. Fără să intrăm în amănunte de descrieri tipologice şi cronologice, sau în detalii de esență filozofică-religioasă, socotim că, nu este exclus ca aceste veritabile scene de dans, cu cariatidele dispuse în cruce, să nu aibă unele tangențe sau să nu reprezinte măcar anumite simboluri cosmologice, de natură orientală, strîns legate de concepţia celor patru direcţii şi a anotimpurilor [13]. Totuşi, dacă pătrundem adînc în esența dogmei magico-religioase, afectată culturii Cucuteni, considerăm că este mult mai plauzibil să acceptăm prezența acestor „hori" plastice drept anumite ipostaze din ceremonialul practicilor magico-religioase, specifice dansului ritual, executate fie cu prilejul

depunerilor ofrandelor sau prinosurilor din primele roade ale pămîntului şi ale animalelor, fie în legătură cu un alt ritual similar, de depuneri de ofrande ca prim sacrificiu, adus forţelor naturii de care depindea desigur viaţa însăşi a întregii comunităţi neo-eneolitice [14].

Datele cronologiei relative, strîns legate de cele şase descoperiri sus amintite, afectate fazelor Precucuteni II, III şi Cucuteni A, etapa A3, de pe teritoriul Moldovei, şi-n deosebi, datele cronologiei absolute C14, dintre anii 4000—3300 î.e.n. [15], nu ne pot permite să facem trimiteri directe de natură tipologică sau cronologică, la motivistica ornamentală a diferitelor culturi neolitice, ale Asiei Anterioare şi ale Europei de sud-est, întrucît acelea se datează cu multe milenii înainte, începînd cu 6700—5500 ani î.e.n. şi ajungînd pînă la 4350—4325 sau 4000 ani î.e.n. [16]. Totuşi, anumite scene religioase ce înfăţişează astfel de momente de depunere a ofrandelor sînt întîlnite şi mai tîrziu, pe cilindri sumerieni [17], sau ele apăruseră încă din faza Uruk V-IV [18], adică, la sfîrşitul mileniului IV şi începutul mileniului III î.e.n. [19], cînd aceste date cronologice absolute sînt apropiate mult faţă de acelea la care ne-am referit.

c) Referitor la tipologia ceramicii cucuteniene de uz comun, aceasta cuprinde o bogată şi variată gamă de forme, cum sînt vasele cu pereţii aproape drepţi (fig. 18/4) şi cele tronconice cu gura larg deschisă, ornamentate cu brîuri alveolare şi butoni dispuşi pe umăr (fig. 18/3) ; vasele bitronconice, cu gîtul strîmt, cilindric, decorate în general cu barbotină ; urmează seria vaselor plate, ne referim îndeosebi, la străchini, castroane şi platouri (fig. 18/6-8), la vasele sferoidale cu gîtul scurt, cilindric, şi-n special, la marele număr de chiupuri, de diferite forme şi capacităţi, prevăzute cu aripioare şi torţi puternice, unghiulare şi arcuite, dispuse etajat (fig. 18/3).

În ceea ce priveşte ornamentaţia ceramicii culturii Cucuteni, faza A, aceasta privită sub aspectul complexităţii şi al bogăţiei sale motivistice, realizată în tehnica picturii tricrome înainte de ardere, reprezintă în mod concret şi multilateral, nu numai potenţialul dezvoltării economice şi sociale, cît mai ales, esenţa concepţiilor creatoare din domeniul suprastructurii, caracteristică de bază a purtătorilor comunităţilor cucuteniene din Moldova, care, după cîte se ştie, au depăşit cu mult în gîndire, măiestrie, acurateţă şi rafinament artistic toate culturile materiale neo-eneolitice din spaţiul carpato-danubiano-pontic, şi chiar pe multe altele din restul lumii străvechi.

Majoritatea decorului ilustrat pictural este aplicat pe fondul brun-roşcat, fapt, care, la prima vedere îi dă vasului, ca de altfel şi întregii ceramici cucuteniene, de la Bereşti, Dealul Bulgarului, o notă predominantă de roşu, de roşu viguros (fig. 15-17). În urma unor analize minuţios executate se poate aprecia că, motivele ornamentale de bază sînt axate în general, pe spirala simplă şi dublă, pe spirala în formă de „S“, pe combinaţii de semispirale mult alungite sau alergate pe suprafaţa vaselor mari (fig. 16-17), pe meandrele simple sau îmbrăţişate, dispuse de obicei pe vasele de tip suport, cu piciorul cilindric (fig. 18/1), pe ove, aplicate destul de des, în regiunea gîtului vaselor mari, în interior şi exterior, şi-n deosebi, pe vasele scunde sau plate, cu gura larg deschisă,

dispuse uneori chiar asimetric, în trei şi cinci lobi, pe ambele suprafeţe ale vasului (fig. 15/5 ; 17/3). Ceva mai rar întîlnit este motivul decorativ în formă de şah cu reţele, aplicat pe suprafaţa exterioară a recipientelor mici, sau cîteodată, pe partea interioară a gîtului vaselor de mari dimensiuni. În marea lor majoritate motivele ornamentale spiralice sînt orînduite cu multă exigenţă simetrică, în patru metope, sau lobi ornamentali, ce acoperă cu exactitate întreaga suprafaţă a vaselor mari, în interior şi exterior, iar spaţiile dintre metope sînt umplute cu benzi mari arcuite şi apropiate tangenţial. Spaţiile dintre extremităţile acestora sînt completate cu triunghiuri ascuţite.

De multe ori, vasele cucuteniene de dimensiuni mici şi mijlocii au decorul împărţit în doi lobi. Există şi vase plate, cum sînt farfuriile şi străchinile de mai mici proporţii, care sînt ornamentate pe ambele suprafeţe cu cîte o singură spirală continuă (fig. 15/6 ; 17/5). În ceea ce priveşte desfăşurarea decorului în interiorul vaselor mari, cu gura larg deschisă, acesta este realizat mai simplist, de obicei, în benzi spiralice şi ove larg deschise, în care albul predomină. Vasile mari sferoidale, cu gîtul cilindric, de cele mai multe ori sînt ornamentate numai pe 2/3 din suprafaţa lor exterioară, fapt care le dă recipientelor o notă odihnitoare, dar şi o eleganţă deosebită (fig. 16/4). Atît perfecţiunea simetriei motivelor ornamentale, cît şi armonizarea întregului decor desfăşurat cu multă abilitate pe suprafaţa vaselor cucuteniene sînt executate aproape întotdeauna fără greşeală.

Din suita elementelor decorative afectate ceramicii cucuteniene se înscriu şi protomele zoomorfe, care îndeplinesc mai mult roluri de caracter ritual magico-religios, decît de torţi sau de apucători de vase (fig. 27/10-11). În general, protomele zoomorfe sînt reprezentate plastic, în mod stilizat, dar şi naturalizat, redînd cu fidelitate şi fineţe artistică trăsăturile anatomice ale capetelor de animale domestice, şi-n special, pe cele de ovine (fig. 19/1 ; 27/10) şi de bovine, de rumegătoare mari cornute (fig. 27/11).

În cele ce urmează prezentăm un număr de 70 de fragmente ceramice de tip „Cucuteni C“, cifră impresionant de mare în comparaţie cu ceea ce s-a publicat pînă acum în acest domeniu (fig. 19/2-3 ; 20-21). Întregul material ceramic aparţine vaselor de tip „crater“, sferoidale, cu gura larg deschisă, gîtul evazat, fundul plat şi larg, cu dimensiunile dintre înălţimea şi diametrul vaselor aproape constant-egale [20]. Sînt din pastă de culoare cenuşie, descoperite în acelaşi strat arheologic eneolitic, cu cele două nivele de locuire aparţinînd aşezării cucuteniene, etapa A3, de la Bereşti, Dealul Bulgarului. Pe lîngă fragmentele ceramice cucuteniene de tip „C“, multe la număr cu scoică pisată şi nisip în compoziţia pastei, au apărut în acelaşi context arheologic, alte două categorii ceramice : una cu cioburi pisate în pastă, de aceeaşi culoare şi formă, ornamentată cu triunghiuri punctate sau cruţate, cu rînduri de liniuţe incizate vertical, împunsături unghiulare şi fascicole de striuri fine, aplicate pe gît şi pe umăr, avînd buza în exclusivitate decorată cu linii oblice sau cruciforme, adînc incizate (fig. 20/1-5). Cea de a doua categorie este arsă

la roșu-cărămiziu, cu o puternică nuanță de „cucutenizare", decorată numai în benzi de striuri fine, orizontale, vălurate sau cu spirale, de aspect cucutenian, dispuse pe gîtul și umărul vaselor (fig. 20/6-7 ; 21/2, 4). Interesant de relevat este faptul că, între cele două elemente etnoculturale, aparținînd culturii Cucuteni, faza A și elementelor stepice nord-pontice, reprezentate de ceramica de tip „Cucuteni C", a existat desigur o reciprocitate economico-culturală, în sensul că, în compoziția pastei ceramice roșie-cărămizie a multor vase cucuteniene, din etapa A3, de la Berești, se poate vedea din plin scoica pisată. Pe baza acestor observații documentar-arheologice și tehnico-științifice se poate deduce, în mod cert că aici avem de-a face cu o strînsă coabitare, care a evoluat și s-a dezvoltat sub multiple aspecte economico-culturale. În nici un caz nu poate fi vorba de o migrație masivă și violentă din partea elementelor stepice nord-pontice în aria culturii Cucuteni, așa cum susține Maria Gimbutas [21]. Din contra, în lumina recentelor descoperiri arheologice se poate dovedi concret prezența anumitor infiltrări stepice nord-pontice, relativ puțin numeroase de caracter pașnic, care au trăit în bune relații de conviețuire cu purtătorii acestor comunități cucuteniene de pe teritoriul Moldovei, pînă la dispariția lor. De altfel prof. Vladimir Dumitrescu s-a ocupat în mod special de această problemă specifică ceramicii de tip „Cucuteni C", într-un articol de curînd apărut în limba franceză [22], în care a explicat prezența infiltrărilor stepice nord-pontice de pe teritoriul Moldovei. Recentele săpături arheologice de la Berești, cît mai ales, studiile apărute în ultima vreme, afectate elementelor stepice nord-pontice din Moldova, au avut darul de a contribui în mod eficient la rezolvarea acestei probleme din epoca neoliticului moldovenesc [23]. Edificatoare în acest sens este însăși apariția acelor fragmente ceramice de tip „Cucuteni C", arse oxidant, la roșu-cănămiziu, ornamentate cu striații fine, spiralice și drepte, elemente culturale stepice nou apărute, reprezentînd un puternic proces de cucutenizare și de reală conviețuire pașnică de aspect simbolic, caracteristică celor două culturi eneolitice, cu economii și concepții diferite. În același timp, se poate vorbi și de o evidentă restructurare a compoziției pastei ceramice. a decorului și a tehnicii de ardere a speciei ceramice de tip „Cucuteni C". Însăși purtătorii așezării cucuteniene din etapa A3, de la Berești, Dealul Bulgarului, au adoptat și ei procedeul tehnic caracteristic triburilor stepice nord-pontice de a introduce scoici pisate în pasta ceramicii Cucuteni A, pictată tricrom.

Pe baza tuturor detaliilor caracteristice ceramicii de tip „Cucuteni C" sus amintite, se poate scoate în evidență nu numai trăsăturile ei specifice, ci în aceeași măsură, ele contribuie efectiv la elucidarea originii și a semnificației sale istorice, a acelor fenomene strîns legate de obîrșia stepică, desfășurate în aria culturii Cucuteni din Moldova, în timpul epocii eneolitice, adică, între anii 3500—3300 î.e.n.

PLASTICA. Plastica cucuteniană descoperită la Berești, este prezentată de un număr ce depășește șaptezeci de figurine antropomorfe feminine, în stare fragmentară, de diferite forme și mărimi, ilustrînd desigur nu numai atributele de esență suprastructurală magico-religioasă, ci și

anumite trăsături ale dezvoltării societăţii umane străvechi (fig. 22-24). Figurinele masculine sînt în număr de două exemplare, în schimb, cultul phallusului este înfăţişat de cinci piese fragmentare dintre care două cu scoici pisate în compoziţia pastei (fig. 25-26). Printre figurinele antropomorfe de la Bereşti, amintim şi prezenţa a doi idoli plaţi, de tip „en violon" cărora le lipsesc capetele identici cu cei de la Hăbăşeşti. Ei au strînse analogii cu Mediterana orientală, în Ciclade şi în Anatolia vestică, la Troia, în straturile II-V şi la Yortan (fig. 25/3-4) [24]. În general, figurinele feminine sînt din pastă selecţionată, compactă şi bine arsă, de nuanţe ce variază de la brun-gălbui la roşu-cărămiziu, artistic modelate, executate în mare măsură din părţi componente şi apoi asamblate şi lipite şi numai într-o mică măsură, realizate în mod unitar. Slaba lipire a picioruşelor de statuete feminine a dus de cele mai multe ori la dezmembrarea lor. Numai aşa se poate explica descoperirea acestora în număr mare. După modelare, figurinele erau acoperite cu o feţuială subţire de lut fin, necesară atît la acoperirea porozităţilor pastei, cît mai ales, pentru executarea decorului adînc incizat, cu motive meandrice, spiralice şi mai rar cu incizie şi pictură roşie crudă (fig. 22-24). Înălţimea lor variază de la cîţiva centimetri pînă la aproximativ 0,30 m (fig. 23/1). Majoritatea statuetelor feminine au partea superioară a corpului mult aplatisată şi puternic stilizată, cu o siluetă suplă şi elegantă, avînd umerii redaţi de simple arcuiri sau de cioturi (fig. 24). Capul de mici dimensiuni, neproporţional faţă de restul corpului, are faţa modelată prin tehnica ciupirii „en bec d'oiseau" sau cu faţa ceva mai mare, oval-circulară, alcătuită din doi lobi, prevăzuţi cu una sau trei perechi de găuri laterale (fig. 24/1-5). Uneori au gîtul exagerat de lung (fig. 24/1), alteori capul şi braţele sînt redate de simple proeminenţe conice (fig. 24/7). Foarte rar figurinele feminine sînt prevăzute cu sîni, ombilic şi triunghi sexual (fig. 22-24). Una dintre figurine are părul strîns coc, în formă de colac, montat pe creştetul capului (fig. 24/6).

Nu este exclus ca, acele procedee plastice privind simplificarea sau stilizarea corpului figurinelor feminine pînă la denaturare, să nu fie determinată de aceeaşi manieră sau concepţie a spaţiului gol aplicat în decorarea ceramicii, caracteristică definitorie a artiştilor cucutenieni, care insistă cu consecvenţă să-şi realizeze desfăşurarea decorului pe întreaga suprafaţă a statuetelor, fără a rezerva spaţii afectate sînilor, ombilicului sau unghiului sexual ca în plastica gumelniţeană (fig. 22-24). Partea inferioară a corpului feminin este aproape întotdeauna redat sub formă de pivot, cu picioarele lipite şi demarcate de o linie incizată median (fig. 22/1-6). Foarte rar, genunchii sînt redaţi sub forma unor mici pastile, proeminente sau incizii punctiforme, iar labele picioarelor sub aspectul unor postamente (fig. 22/3 ; 24/18). În orice caz, artistul cucutenian dispune de o desăvîrşită abilitate plastică de a reda sensibilitatea şi rafinamentul feminin, atît prin fineţea şi supleţea corpului statuetelor, cît mai ales, prin arcuirea senzorială a şoldurilor şi reliefarea pronunţată a feselor (fig. 22-24). Pe baza întregului material plastic cucutenian, descoperit la Bereşti se poate aprecia că statuetele antropomorfe sînt în

cea mai mare parte ornamentate şi numai într-un mic procentaj sînt neornamentate (fig. 22/14-18).

În ceea ce priveşte plastica cucuteniană zoomorfă, aceasta este reprezentată de nouă fragmente de figurine animaliere, de lut ars, de culoare gălbuie-cărămizie, de proporţii mari şi mijlocii, grotesc realizate, înfăţişînd de obicei bovine şi ovine (fig. 27/1-11). În afara acestora, amintim de prezenţa protomelor animaliere, aplicate decorativ pe vasele ceramice de caracter ritual magico-religios, specifice creşterii vitelor, care sînt naturalist înfăţişate şi deosebit de artistic executate, comparativ cu figurinele zoomorfe (fig. 27/10-11). Din cele relatate asupra plasticii cucuteniene de la Bereşti, Dealul Bulgarului, se poate concluziona în mod succint, principalele trăsături afectate canoanelor modelajului artistic şi al variantelor repertoriului statuetelor, şi-n acelaşi timp, trăsăturile individualităţii lor plastice, precum şi a motivelor ornamentale, specifice culturii Cucuteni, faza A, din sudul Moldovei.

OBIECTE DE PODOABĂ. Din nomenclatura obiectelor de podoabă amintim prezenţa a patru pandantive fragmentare: trei din colţ de mistreţ (fig. 28/1-3) şi unul din colţ de cerb (fig. 28/4), precum şi două mărgele circulare de lut ars (fig. 28/5-6).

ALTE OBIECTE. Printre obiectele de mici dimensiuni, ce merită o atenţie deosebită, se numără şi cele paisprezece conuri, care în asociere cu un mic bastonaş oval şi 2 turtiţe de lut ars, de culoare gălbui-cărămizie (fig. 28/7-23), se apropie foarte mult de semnificaţia acelor instrumente cifrice, afectate contabilităţii umane străvechi, aşa cum le-au identificat arheologii francezi pe cele descoperite la Susa în Mesopotamia.

Ultima piesă pe care o reprezentăm este o pintaderă de lut ars, de culoare cărămizie, prevăzută cu un mîner tronconic, perforat transversal la bază. Suprafaţa circulară a pintaderei este acoperită cu un ornament spiralic în relief, reprezentînd desigur un instrument pentru decorat ceramica (fig. 28/24).

OCUPAŢII. Privind retrospectiv asupra întregului material arheologic, şi-n deosebi, asupra bogăţiei şi varietăţii uneltelor se pot desprinde anumite ocupaţii, îndeletnicirii şi meşteşuguri de caracter primitiv, specifice comunităţilor cucuteniene în general şi aşezării culturii Cucuteni, faza A, de la Bereşti, Dealul Bulgarului, în special. Prezenţa uneltelor din coarne de cerb, în număr neobişnuit de mare, este vorba de o serie de scurmătoare şi de săpăligi pentru lucratul şi întreţinerea recoltelor, de brăzdare mari de plug, ce măsoară 0,345 m lungime, folosite la desţelenitul pămîntului, de numeroase frecătoare şi rîşniţe primitive de mînă, din piatră, toate acestea sînt dovezi grăitoare afectate cultivării primitive a plantelor. Marele număr de oase de animale domestice, de bovine, ovi-caprine şi altele, pledează pentru ocupaţia creşterii vitelor. De asemenea meşteşugul olăritului cucutenian a atins în decursul acestei etape apogeul dezvoltării sale materiale, tehnice şi artistice. Referitor la celelalte unelte reprezentate de grattoire, lame şi săgeţi de silex, de percutoare, topoare, ciocane, dăltiţe şi cute de piatră, de împungătoare, pumnale, sule şi mînere de os şi corn, acestea au strînse afinităţi cu anumite îndeletniciri, cum ar fi, vînătoarea şi culesul din natură, prelucrarea

pietrei, a cornului, a osului, a lemnului, a pieilor de animale etc.

În ceea ce priveşte prezenţa unui atît de bogat repertoriu, de figurine antropomorfe feminine şi masculine, însoţite de cultul phallusului, descoperite în acelaşi context arheologic cucutenian, evident, toate acestea ne documentează în mod concret faptul că, purtătorii acestei aşezări specifice culturii Cucuteni, faza A, de la Bereşti, depăşiseră de mult faza de trecere de la orînduirea gentilică matriarhală la cea patriarhală. Însăşi bogăţia inventarului şi prosperitatea economico-culturală a comunităţii cucuteniene de aici, reflectă cu multă fidelitate parametrii procesului evolutiv al trecerii sale la patriarhat.

În încheiere, putem afirma fără rezervă că, săpăturile arheologice din vara anului 1981, întreprinse la Bereşti, Dealul Bulgarului, au avut darul de a fi descoperit pentru prima dată în Moldova, o aşezare cucuteniană din faza A, cu două nivele de locuire, reprezentate de trei locuinţe-bordeie, suprapuse stratigrafic de o altă locuinţă de suprafaţă, nr. I. Atît bogăţia şi varietatea materialelor arheologice, cît mai ales, valoarea şi importanţa lor documentar-ştiinţifică, la care trebuie adăugată şi acea frumuseţe a vaselor cucuteniene, pictate tricrom, în culori vii, bine conservate, precum şi vasul-suport „horă", cu amprentă de raritate, ne dau posibilitatea să precizăm că această aşezare eneolitică, din sudul Moldovei se include în marea arie de răspîndire a culturii Cucuteni-Ariuşd-Tripolie, etapa A3, încadrată cronologic între anii 3500—3300 î.e.n. [25].

Săpăturile arheologice viitoare îşi propun să urmărească cu aceeaşi consecvenţă descoperirea în continuare a celor trei locuinţe-bordeie, întrucît acestea reprezintă pentru Muzeul judeţean de istorie Galaţi, un adevărat filon arheologic, de esenţă cucuteniană.

NOTE

1 Ion T. Dragomir, *Săpăturile arheologice din aşezarea cucuteniană de la Bereşti „Dealul Bulgarului", judeţul Galaţi*, în *Materiale şi cercetări arheologice*, XV, 1983, p. 70 şi urm.

2 Informaţii primite de la prof. Vladimir Dumitrescu căruia îi mulţumim în mod deosebit şi pe această cale.

3 Informaţii primite de la colegul Dinu Marin, de la Universitatea „Alex. I. Cuza" din Iaşi, căruia ţin să-i mulţumesc şi pe această cale.

4 C. Matasă, *Frumuşica*, Bucureşti, 1946, p. 124, pl. XXVII/249 şi p. 77.

5 *Ibidem*.

6 Silvia Marinescu-Bîlcu, *„Dansul ritual" în reprezentările plastice neo-eneolitice din Moldova*, în *SCIVA*, 25, 1974, 2, p. 170.

7 *Ibidem*.

8 A. Niţu, *SCIV*, 18, 4, 1967, p. 550, fig. 2/3-4.

9 Silvia Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 170.

10 A. Nițu, *op. cit.*, p. 557.
11 S. N. Bibikov, în *Materialy i Issledovanija po arheologii SSSR*, 38, Moscova, 1953, fig. 55/Z.
12 A. Nițu, în *Memoria Antiquitatis*, 2, Piatra Neamț, 1970, p. 85-86.
13 *Ibidem*, p. 95.
14 Silvia Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, p. 177.
15 *Ibidem*, p. 176.
16 Burchard Brenjes, *Von Schanidar bis Akkad*, Leipzig, Jena, Berlin, 1968, p. 230-233.
17 A. Parrot, *Archéologie mésopotamienne. Technique et problémes*, Paris, 1953, II, fig. 83.
18 *Ibidem*, p. 252.
19 Silvia Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, p. 177.
20 Ann Dodd-Oprițescu, *Considerații asupra ceramicii Cucuteni C*, în *SCIVA*, 31, 4, Buc., 1980, p. 548.
21 M. Gimbutas, *The Journal of Indo-European Studies*, I/1, 1973, 5/4, p. 287; vezi și Vladimir Dumitrescu, *Quelques remarques à propos de la „première vague" de tribus de steppes Nord-Pontiques à l'Ouest du Prut* dans Revue Roumaine D'Histoire, 4, 1981, Ed. Acad. Rep. Soc. Rom., p. 589-597.
22 Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p. 589-597.
23 Ion Nestor et Eugenia Zaharia, *Sur la période de transition du neolithique à l'âge du bronze dans l'aire des civilisations de Cucuteni et de Gumelnița*, *Dacia*, N. S., XII, București, 1968, p. 17-43; Ann Dodd-Oprițescu, *Primele elemente „s'epice" din eneoliticul românesc (rezumatul tezei de doctorat)*; idem, în *SCIVA*, 31, 4, 1980, p. 547-557 și fig. 1. Evoluția formelor ceramice de tip Cucuteni C; Vladimir Dumitrescu, op. cit., p. 589-597; Ion T. Dragomir, *Elemente stepice „Cucuteni C", descoperite la Berești*, în regiunea de sud a Moldovei (apare în *SCIVA*, 1982).
24 Vladimir Dumitrescu, *Hăbășești. Monografie arheologică*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1954, p. 403-416; fig. 36; pl. CXXII/9-17.
25 Vladimir Dumitrescu, *Cronologia absolută a eneoliticului românesc, în lumina datelor C-14*, in *Apulum*, XII, Alba Iulia, MCMLXXIV, p. 23-39, tabel 2.

LES PRINCIPAUX RÉSULTATS DES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BEREȘTI, „DEALUL BULGARULUI" (1981), DÉP. DE GALAȚI

Résumé

En 1981, entre 11 août et 8 septembre, une groupe des spécialistes du Musée Musée départamental d'histoire de Galați a continué les fouilles archéologiques dans l'établissement énéolithique attribué à la culture Cucuteni, la phase A, qui se trouve sur le territoire de la ville de Berești, au lieu-dit „Dealul Bulgarului". Leur but a été double: d'une part, l'investigation intégrale de l'habitation no. 1 qui a été fouillé partiellement en 1980 et, d'autre part, la répération, par quelques sondages, de la superficie d'habitation de cet établissement. On a tracé deux sections, S_2 et S_4, et deux cassettes, ayant en tout une superficie de 185,75 m^2.

La couche archéologique, réprésentée par la terre de couleur brune-argileuse, a unei épaisseur en moyenne de -0.30 — 0.40 m et, dans la zone de l'habitation

no. 1, elle atteint 1,25 m, ayant deux niveaux d'habitation humaine, tous les deux spécifiques à la culture Cucuteni, la phase A. Le plus ancien niveau, avec une épaisseur de 0,90 m, correspond stratigraphiquement à trois huttes, superposées organiquement par un autre niveau d'habitation, avec une épaisseur de 0,35 m, qui correspond à l'habitation de surface no. 1.

Les huttes ont une forme ovale, avec une extrémité plus étroite et elles sont orientées ONO-SSE ou NNO-SSE. Leur longueur est de 6,25-6,75 m., leur largeur est de 4-4,10 m. et la profondeur de 0,80-0,90 m. L'habitation de surface no. 1 a une forme approximativement rectangulaire (les côtés : 7 $\times$ 9 m) et est orientée ONO-ESE, avec la façade vers le sud. On a découvert aussi des vestiges d'âtres et de fours de poterie ainsi que quatre fosses menagères, dont trois (d, e et g) sont groupées dans la section S_3 et la dernière (f) est située à la périférie de SSE de l'habitation no. 1.

Le répertoire d'outils comprend un grand nombre de pièces, variées en ce qui concerne le matériel, la typologie et les dimensions, par comparaison avec l'inventaire d'autres établissements appartenant à la culture Cucuteni du sud de la Moldavie. Le groupe d'objets en silex et en pierre est le plus important, suivi par les groupes d'objets en os et en bois de cerf et, en dernière place, en terre cuite.

En ce qui concerne la céramique, nous pouvons affirmer que, pour la première fois à Berești, on a découvert une grande quantité de céramique très bien conservée appartenant à la culture Cucuteni, peinte en trois couleurs, parce qu'elle était déposée dans une appreciable couche de cendre dans la zone de trois huttes et surtout dans la fosse de la hutte no. 1. Selon la composition de la pâte, la typologie des vases et la technique utilisée, la céramique se divise en : a) céramique fine ; b) céramique de bonne qualité ; c) céramique usuelle. Il faut surtout mentionner la découverte d'un vase support en forme de „ronde", avec quatre cariatides féminines ,une pièce rare aux attributs magico-réligeuses. Quant à la complexité et à la richesse ornementale, la céramique cucutène de la phase A, réalisée dans la technique de la peinture trichrome, représente d'une façon concrète et multilatérale, non seulement le potentiel du développement économique et social, mais aussi — et plutôt — l'essence des conceptions créatrices dans le domaine de la superstructure, caractéristique fondementale des porteurs des communautés cucutènes de la Moldavie qui ont dépassé par la pensée, la maîtresse, la précision et le raffinement artistique, toutes les cultures néoénéolithiques de l'espace carpato-danubien-ponique et même beaucoup d'autres du reste du monde préhistorique.

D'une importance toute particulière s'avère la découverte de 70 fragments céramiques de type „Cucuteni C" qui attestent la pénétration, au niveau chronologique de l'étape Cucuteni A_3, des éléments allogènes des steppes nord-pontiques.

La plastique cucutène de Berești est représentée par un grand nombre de figurines antropomorphes féminines, conservées fragmentairement, de différentes formes et dimensions, illustrant certainement, non seulement les attributs d'essence superstructurelle magico-réligieuses, mais aussi certains traits du développement de la très-ancienne société humaine. On a découvert seulement deux figurines masculines, mais en échange le culte de phallus est bien représenté. Parmi les figurines anthropomorphiques, il faut signaler aussi deux idoles plats de type „en violon" qui présentent des analogies parfaites dans la Méditerranée Orientale et l'Anatolie Ouestique.

La plastique zoomorphe est constituée par 9 figurines animalières, réalisées dans une manière assez rudimentaire, représentant d'habitude des bovinés et des ovinés. Le protomes animalières, appliquées dans un but décoratif sur certains vasse sont representées dans une manière naturaliste par comparaison avec les figurines zoomorphes.

Tout le materiel archéologique, et surtout la richesse et la variété des outils, attestent certaines occupations, c'est à dire la culture primitive des plantes, l'élèvage du bétail, le métier de potier, qui dans cette culture a atteint l'apogée de son développement matériel, technique et artistique, ainsi que toute une série de métiers liées à la chasse, à la cueillette, à la mettre en oeuvre de la pierre, e la corne, d'os, du bois, du cuir etc.

En conclusion, on peut affirmer que les fouilles archéologiques de Bereşti, Dealul Bulgarului, entreprises en 1981 ont méné à la découverte pour la première fois dans la Moldavie d'un établissement cucutène, appartenant à l'étape A_3 à deux niveaux d'habitation, représentés par 3 huttes superposés stratigraphiquement par une habitation de surface. À partir de tout son matériel archéologique, cet établissement appartenant à la grande aire de la culture Cucuteni-Ariuşd-Tripolie est daté entre 3 500-3 300 av. n.è.

(Traduit par Marius ALEXIANU)

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Aspects généraux des fouilles entreprises dans l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 2. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Vestiges matériels de l'habitation cucutène no. 1.

Fig. 3. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Les plans de trois huttes découvertes dans l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 4. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Les profils de trois huttes et de l'habitation de surface no. 1, découvertes dans l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 5. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Différents types d'outils en silex, spécifiques à la culture Cucuteni, l'étape A_3

Fig. 6. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Haches et petits ciseaux en marne de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 7. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Outils en pierre et en os de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 8. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Socs en bois, de grandes dimensions, de de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 9. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Objets en bois ,en train de fabrication, de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 10. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Serfouette en bois de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig .11. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Objets en bois, dans de divers stades de fabrication, de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 12. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Objets en bois avec des traces de fabrication et d'utilisation, de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 13. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Poinçoins et spatules en os, de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 14. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Outils en brisures de grands os, de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 15. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Vases céramiques avec peinture trichrome, spécifiques à la culture Cucuteni, l'étape A_3.

Fig. 16. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Céramique trichrome, caractéristique à la culture Cucuteni, l'étape A_3.

Fig. 17. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Différents types de vases plats, avec peinture trichrome, spécifique à la culture Cucuteni, l'étape A_3.

Fig. 18. Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Vases de type support (1, 2) et céramique usuelle de l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 19. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Fragment d'écuelle à protome animalière, Cucuteni, l'étape A_3 (1) et fragments céramiques de type „Cucuteni C" (1-2).

Fig. 20. Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Céramique de type „Cucuteni C", découverte dans l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 21. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Céramique de tppe „Cucuteni C", du même établissement.

Fig. 22. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Figurines féminines, à décor de méandres incisés, découverts dans le même établissement.

Fig. 23. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Figurines féminines à décor de méandres incisés, du même établissement.

Fig. 24. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Différents types de figurines féminines caractéristiques à la culture Cucuteni, la phase A_3.

Fig. 25. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Figurines masculines (1-2) et de type „en violon" (3-4) ; pied d'une petite table-autel (5) ; vase-miniature (6) découverte dans l'établissement cucutène, l'étape A_3.

Fig. 26. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. „Phalloi" en terre cuite, du même établissement.

Fig. 27. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Figurines et protomes zoomorphiques „en violont" (3-4) ; pied d'une petite table-autel (5) ; vase-minituare (6) découverte dans l'établissement cucutèniene, l'étape A_3.
(10-11) en terre cuite, spécifiques à la culture Cucuteni, l'étape A_3.

Fig. 28. Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Pendentifs en défenses du sanglier et du cerf (1-4) ; rassades (5-6) ; cônes (7-23) et une pintadaire en terre cuite, découvertes dans l'établissement cucutńe, l'étape A_3.

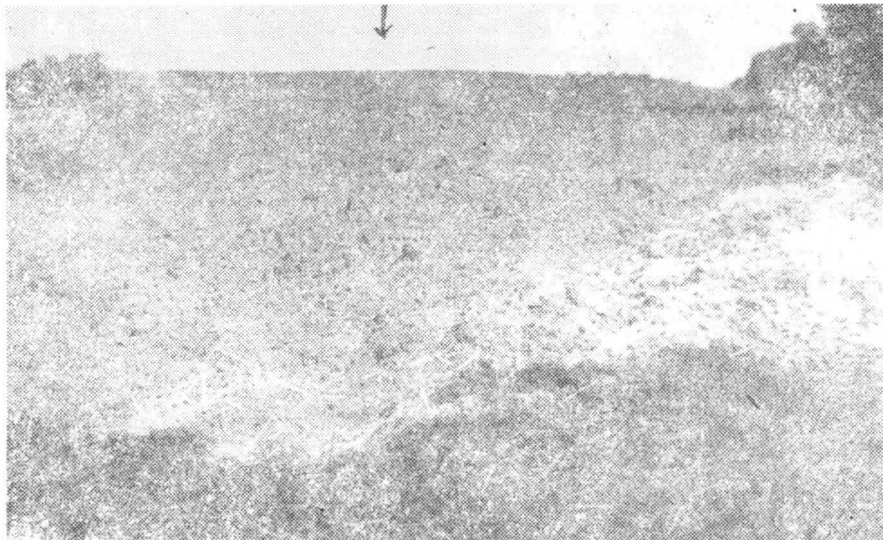

Fig. 1. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Aspecte generale din timpul săpăturilor întreprinse în așezarea Cucuteni.

Fig. 1. bis. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Aspecte generale din timpul săpăturilor.

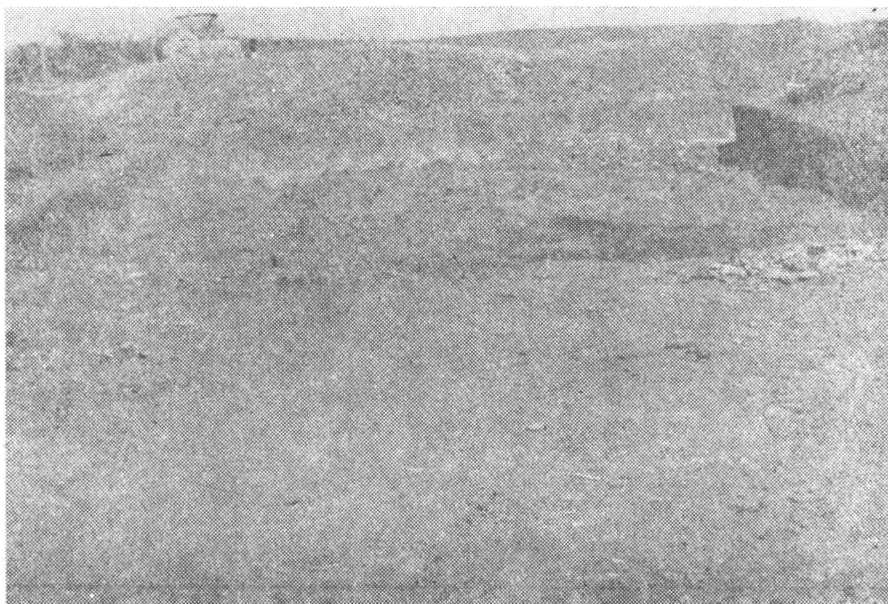

Fig. 2. — Bereşti, Dealul Bulgarului. Aspecte privind urmele locuinţei cucuteniene nr. 1.

Fig. 2. bis. — Bereşti, Dealul Bulgarului. Locuinţa nr. 1.

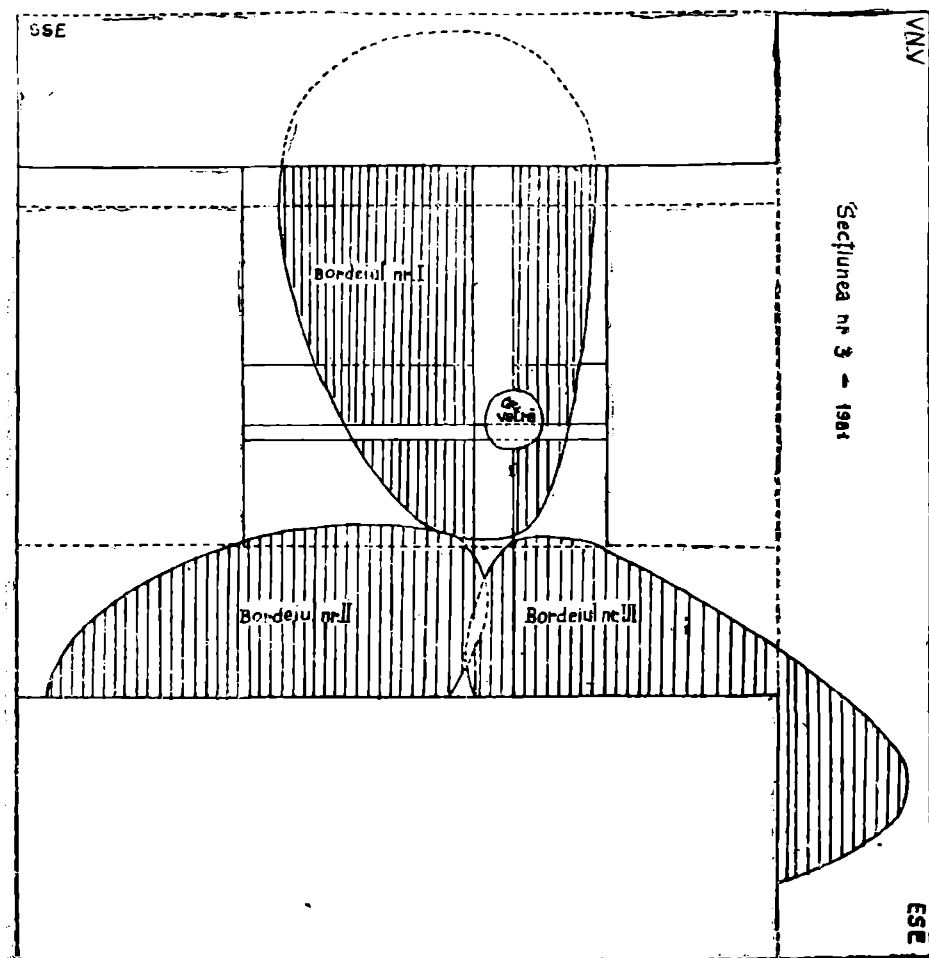

Fig. 3. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Planurile celor trei locuinţe-bordeie, descoperite în aşezarea Cucuteni, etapa A_3. Scara : 1/50.

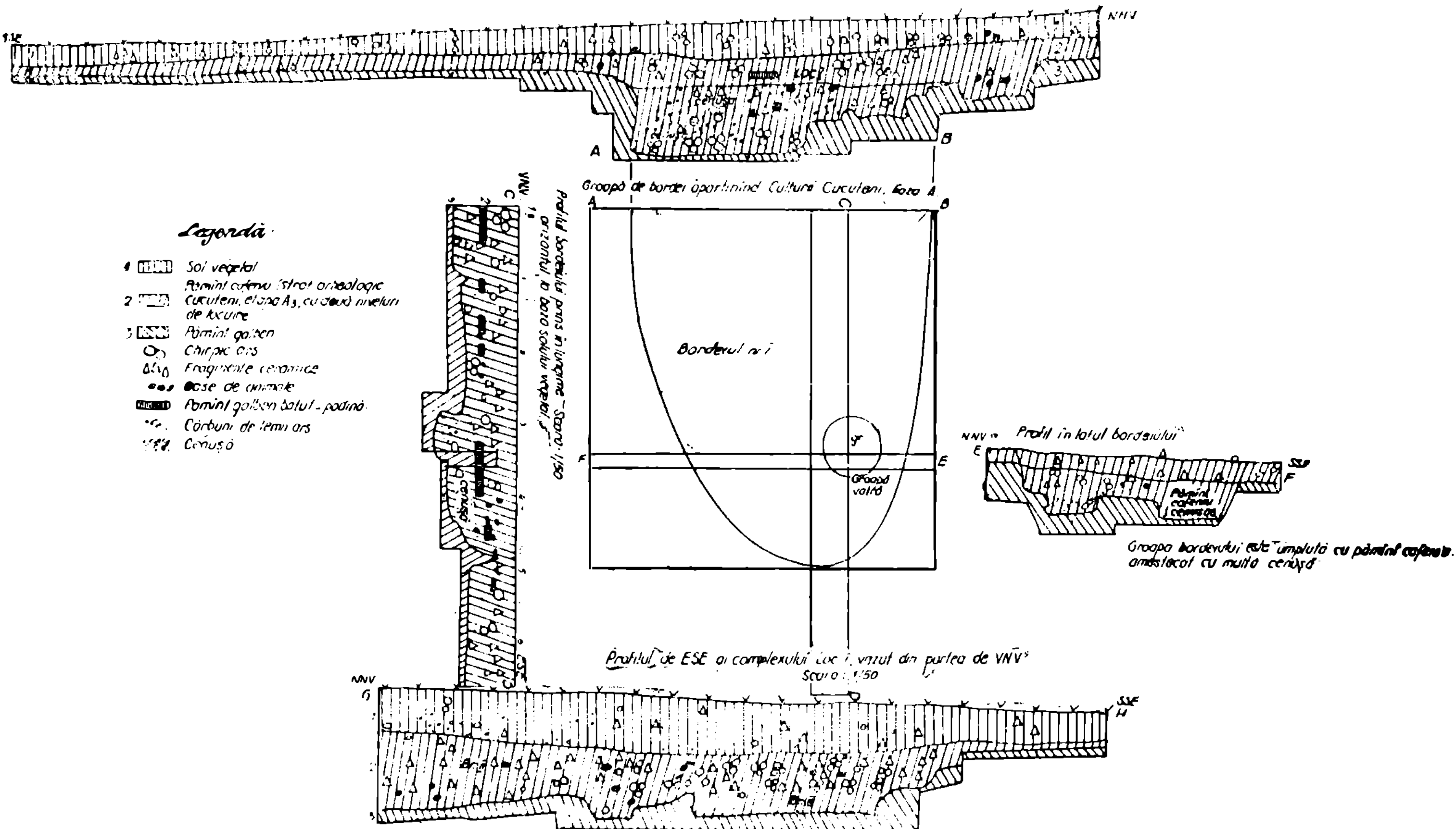

Fig. 4. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Profilurile celor trei locuinţe-bordeie şi a locuinţei de suprafaţă nr. 1, descoperite în aşezarea Cucuteni, etapa A 3. Scara : 1/50

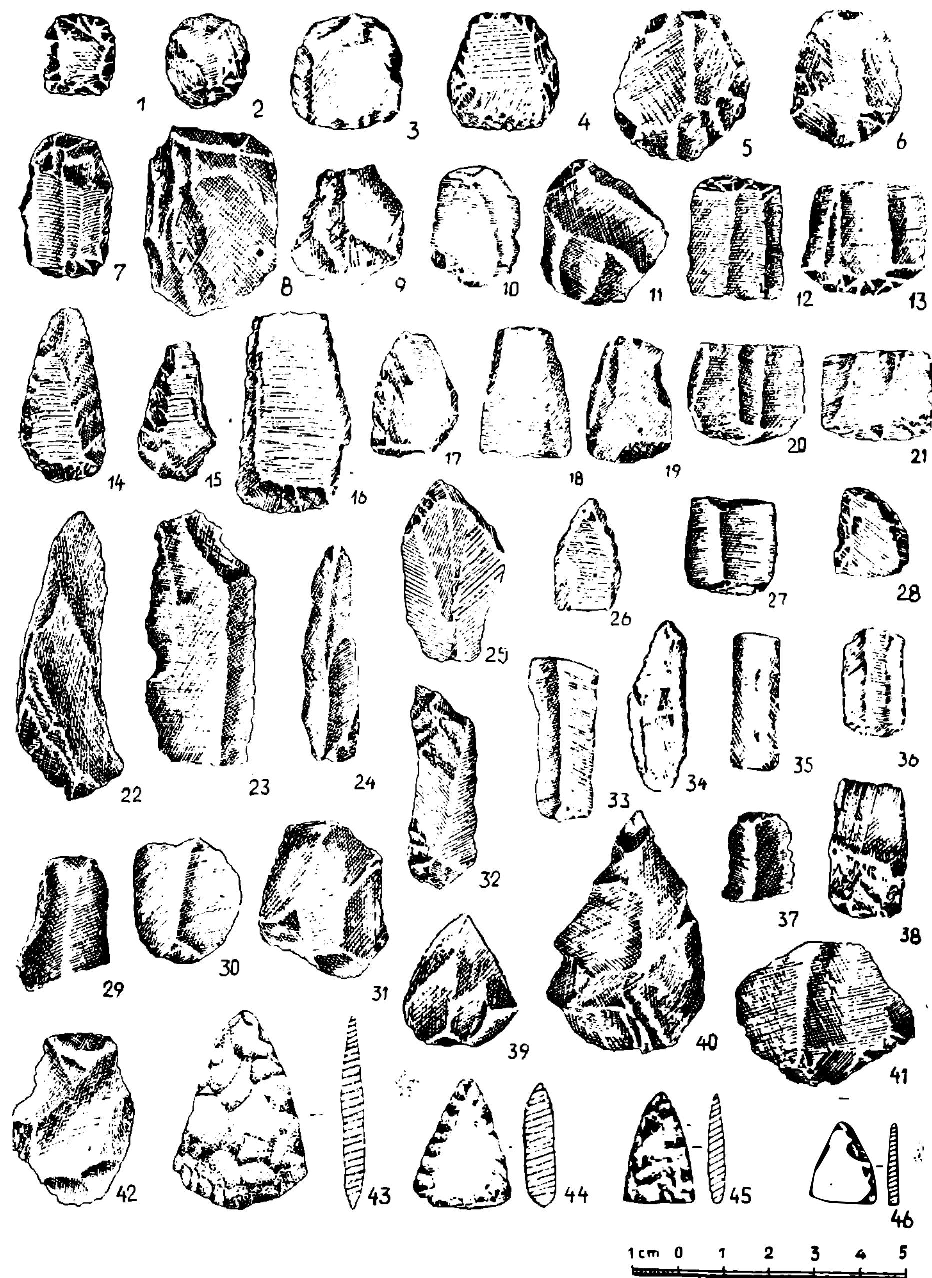

Fig. 5. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Diferite tipuri de unelte de silex, specifice culturii Cucuteni, etapa A 3. Scara : 1/1.

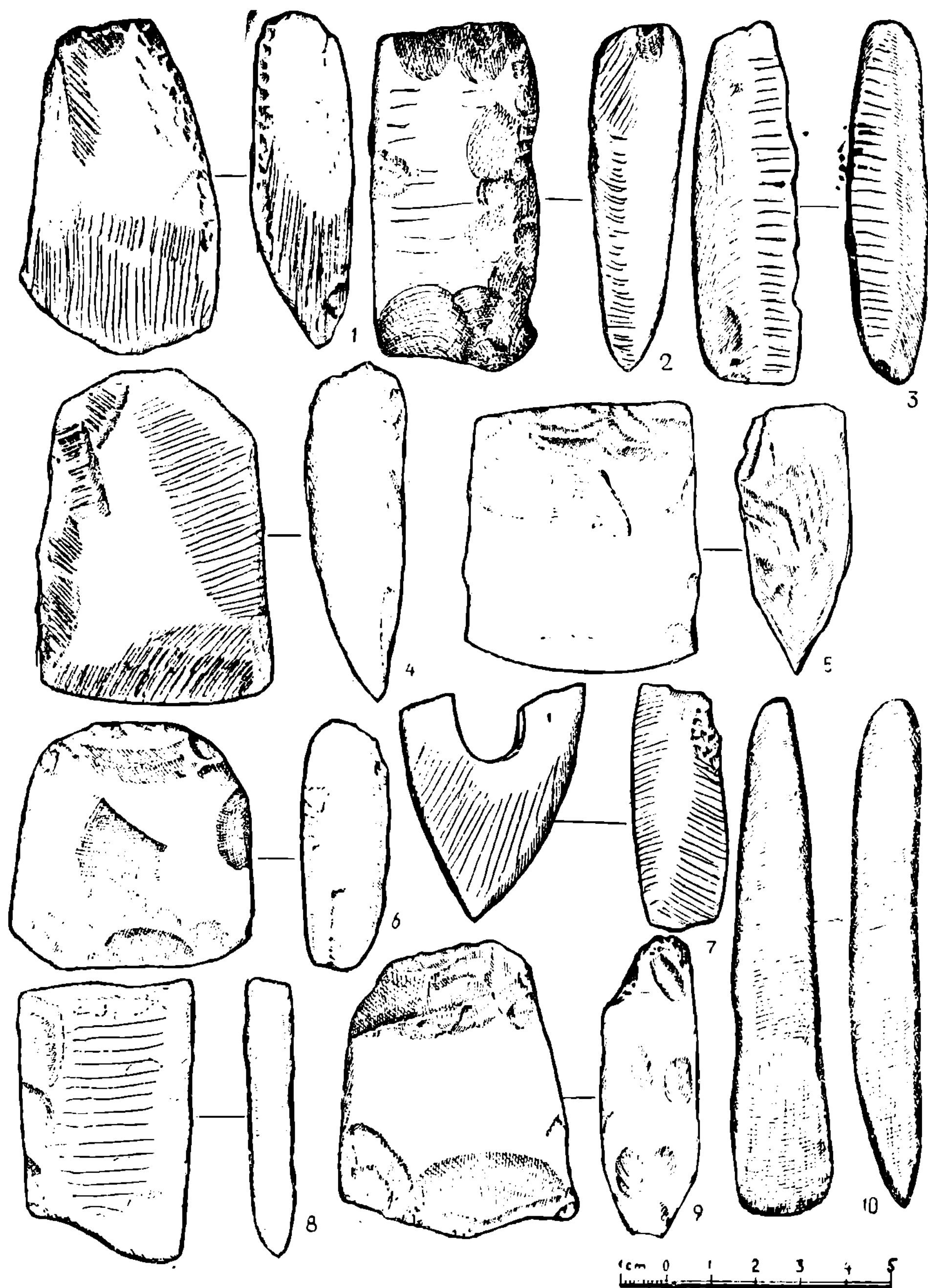

Fig. 6. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Topoare și dălțițe de marnă, din așezarea Cucuteni, etapa A 3.

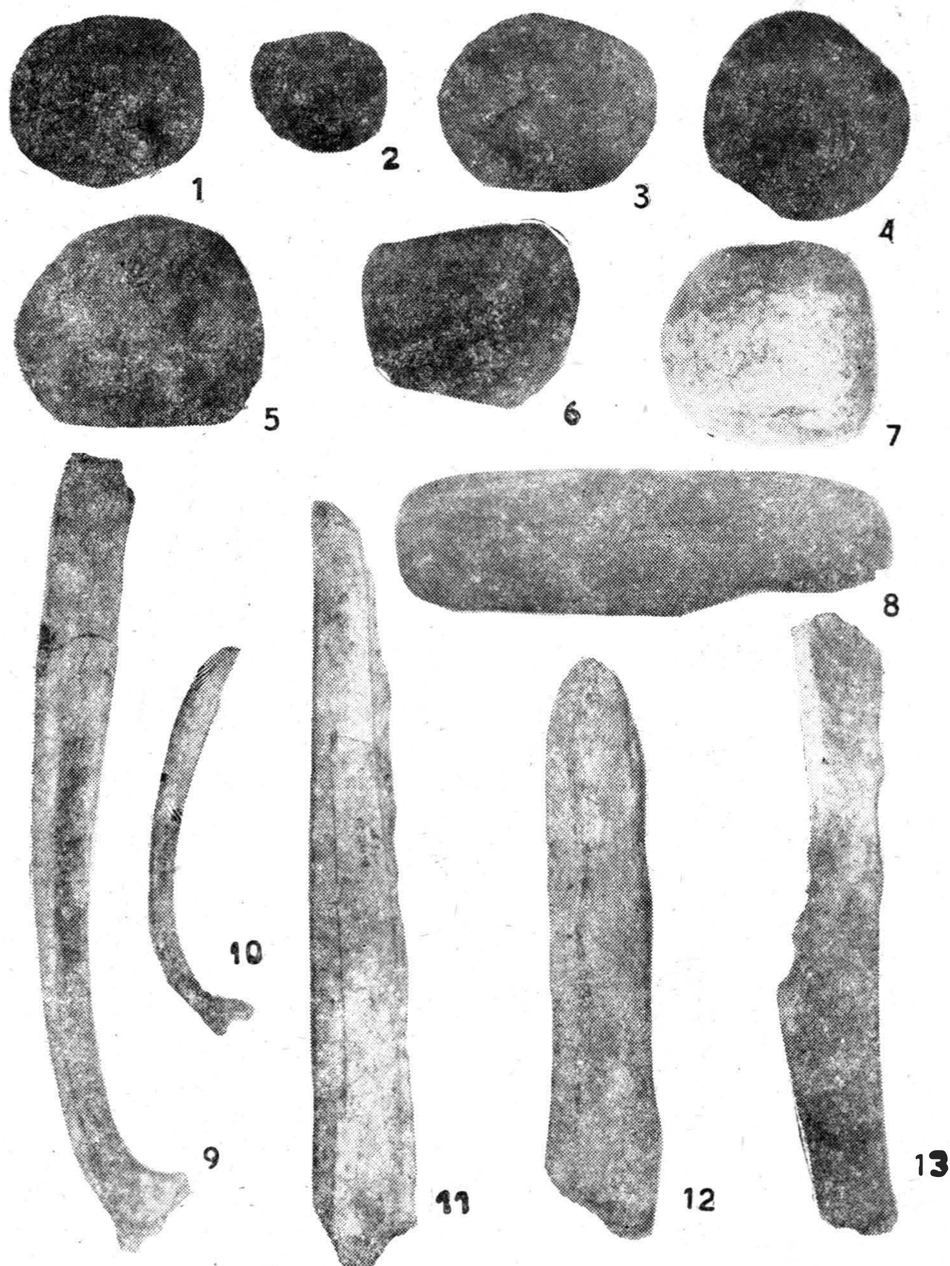

Fig. 7. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Unelte de piatră şi de os din aşezarea Cucuteni, etapa A 3.

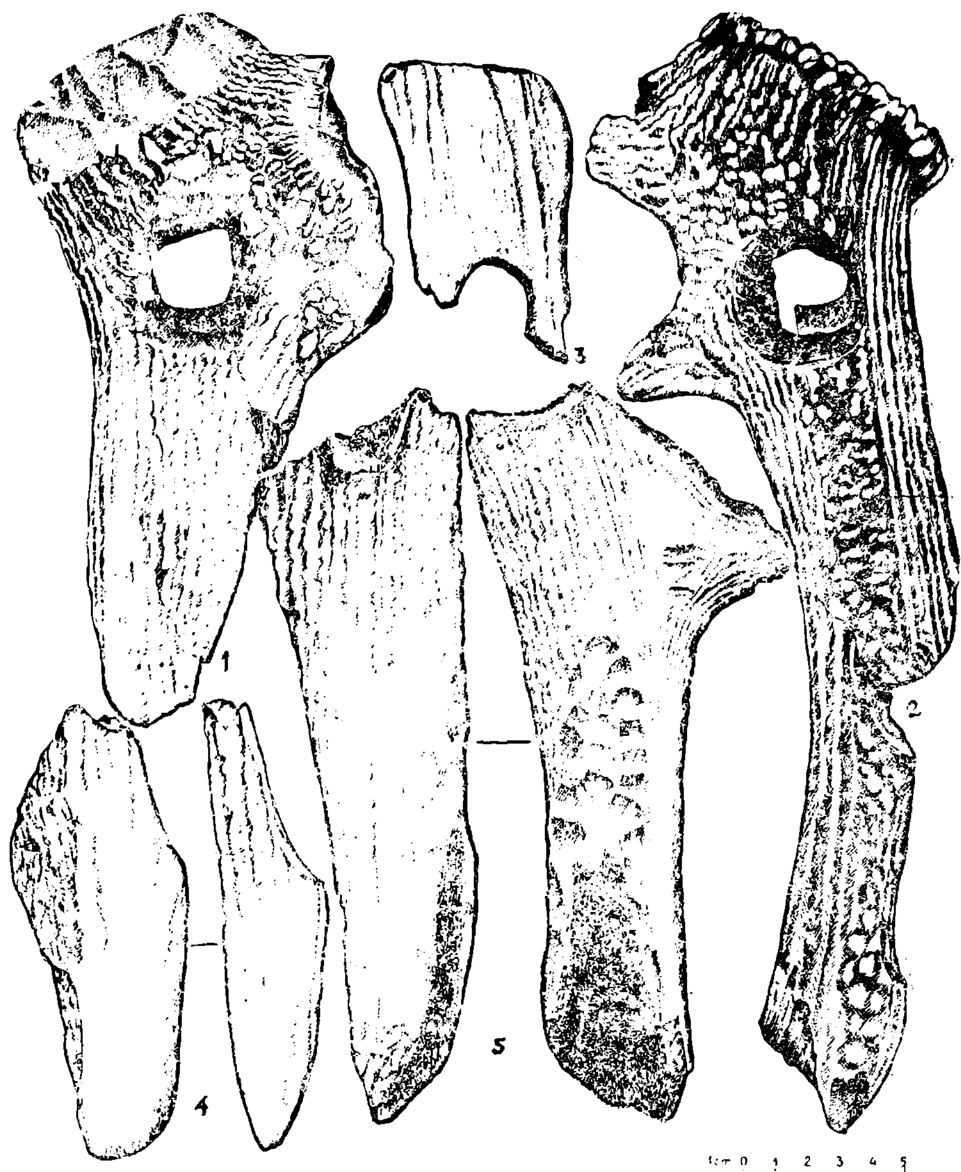

Fig. 8. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Brăzdare din coarne de cerb, de mari dimensiuni, din așezarea Cucuteni, etapa A 3. Scara: 1/1.

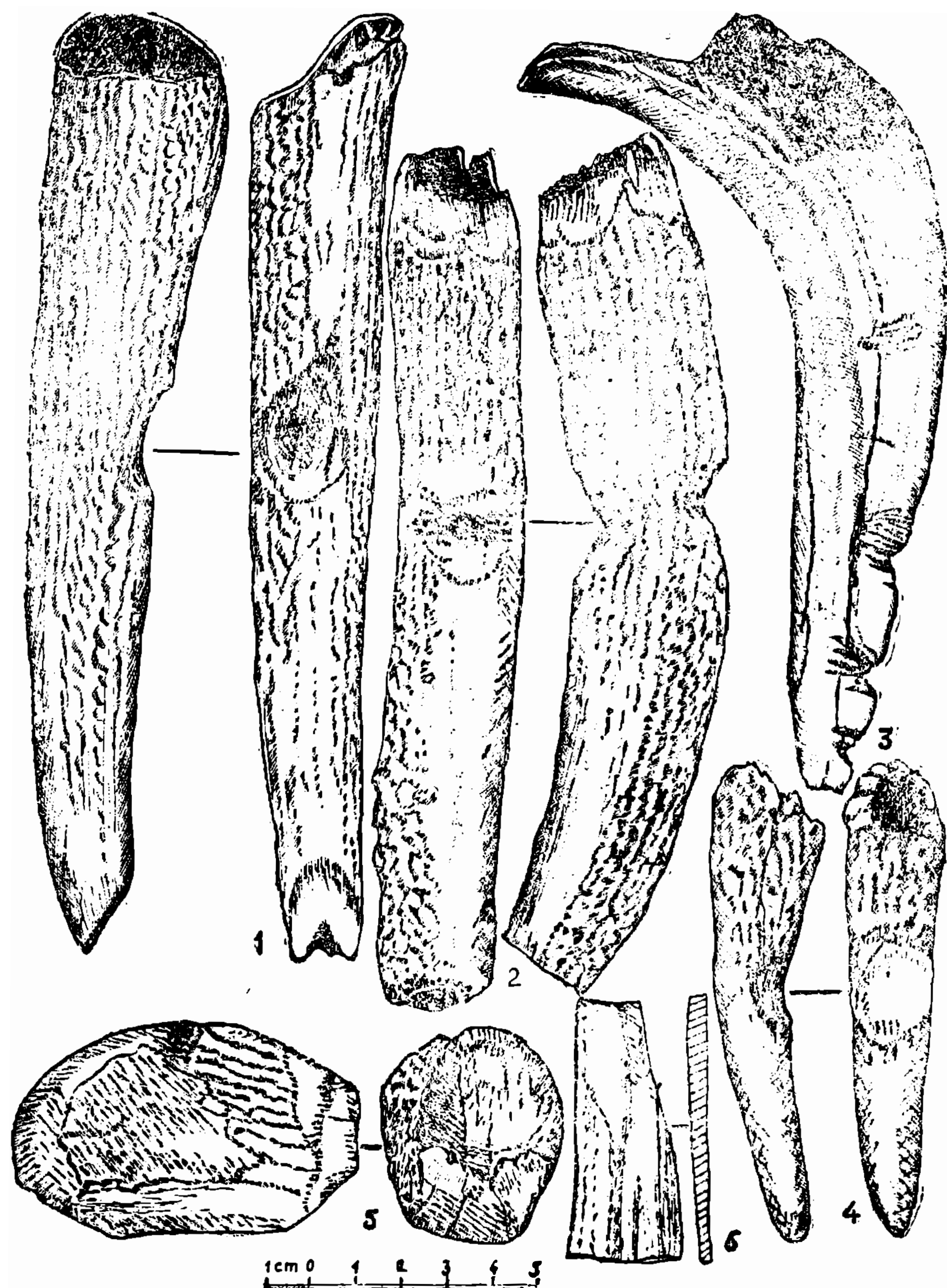

Fig. 9. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Obiecte din coarne de cerb, în curs de prelucrare, din aşezarea Cucuteni, etapa A 3. Scara: 1/1.

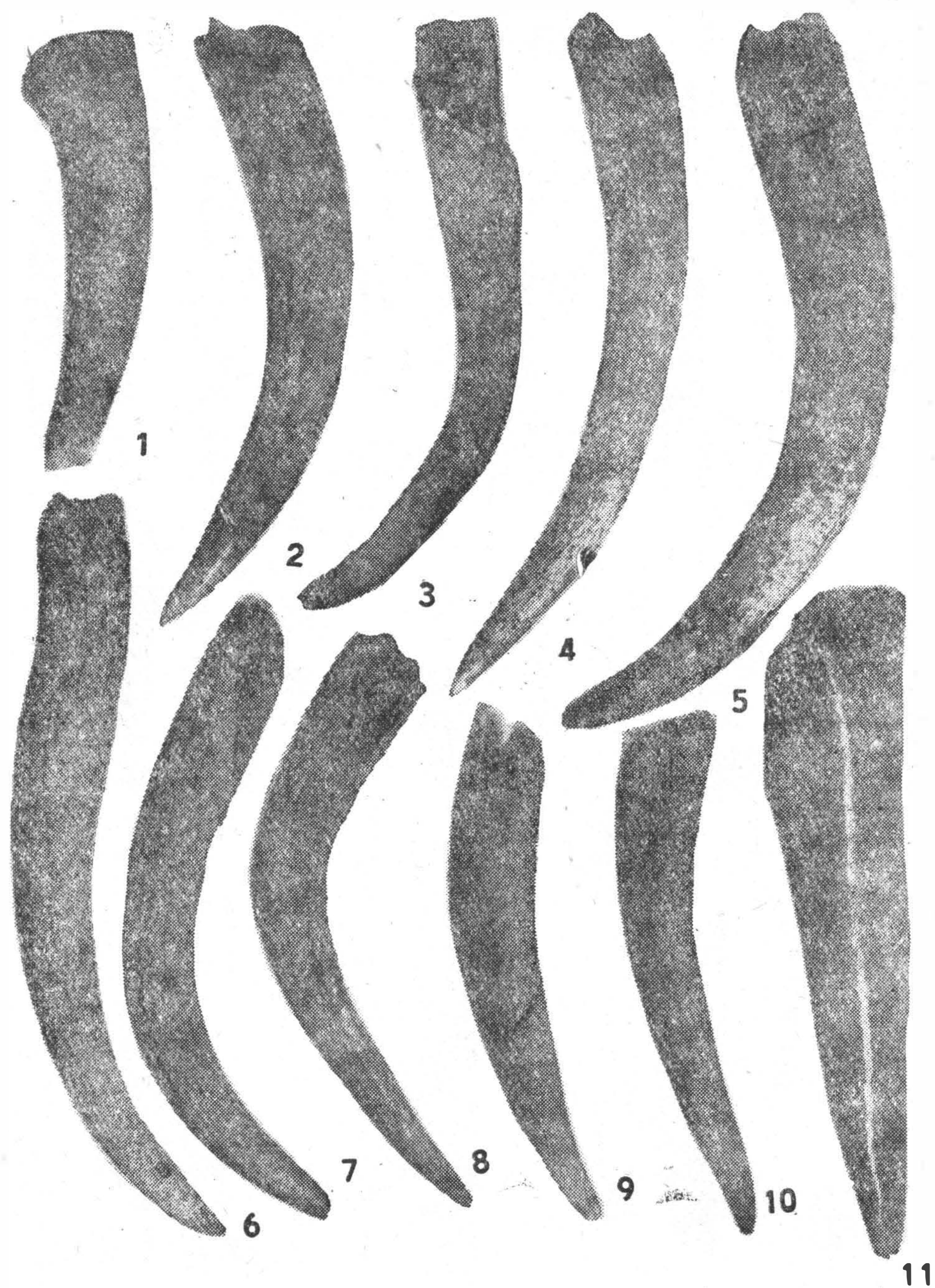

Fig. 10. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Scurmătoare din coarne de cerb, din așezarea Cucuteni, etapa A 3.

Fig. 11. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Obiecte din coarne de cerb, în diferite stadii de prelucrare, din aşezarea Cucuteni, etapa A 3.

Fig. 12. Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Obiecte din coarne de cerb, cu urme de prelucrare și de utilizare, din așezarea Cucuteni, etapa A 3.

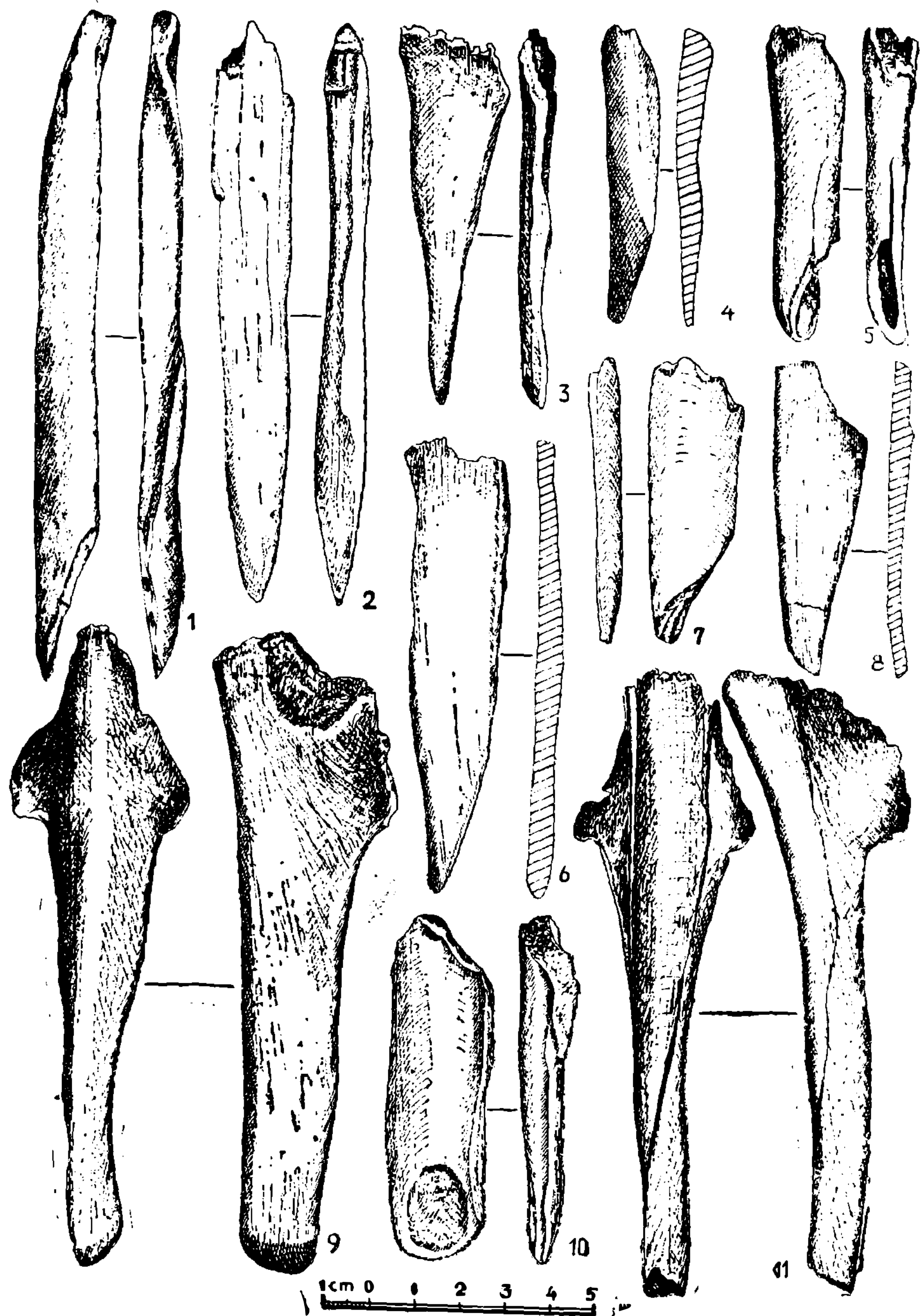

Fig. 13. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Sule şi spatule de os, din aşezarea Cucuteni, etapa A 3.

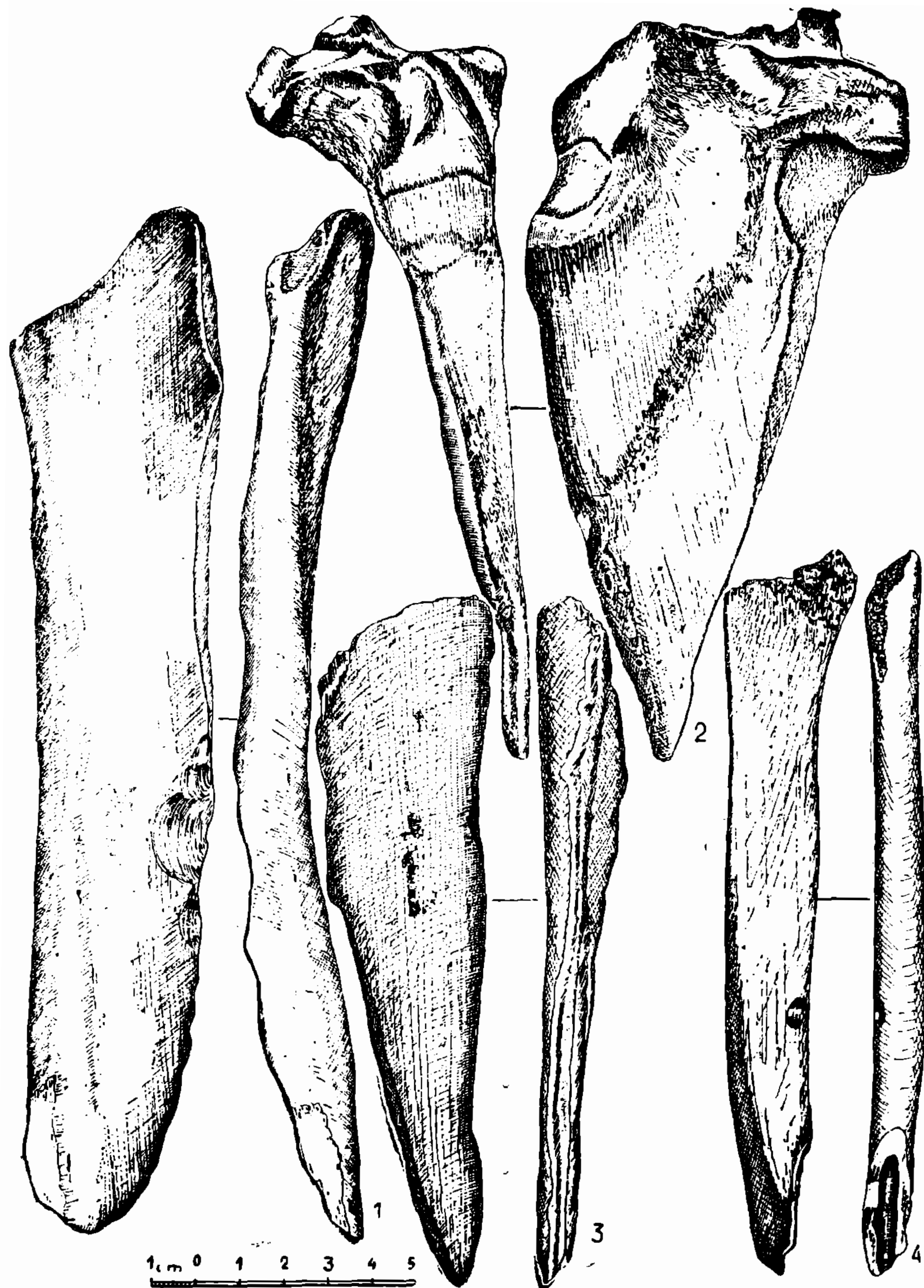

Fig. 14. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Unelte din spărturi de oase mari, din aşezarea Cucuteni, etapa A 3.

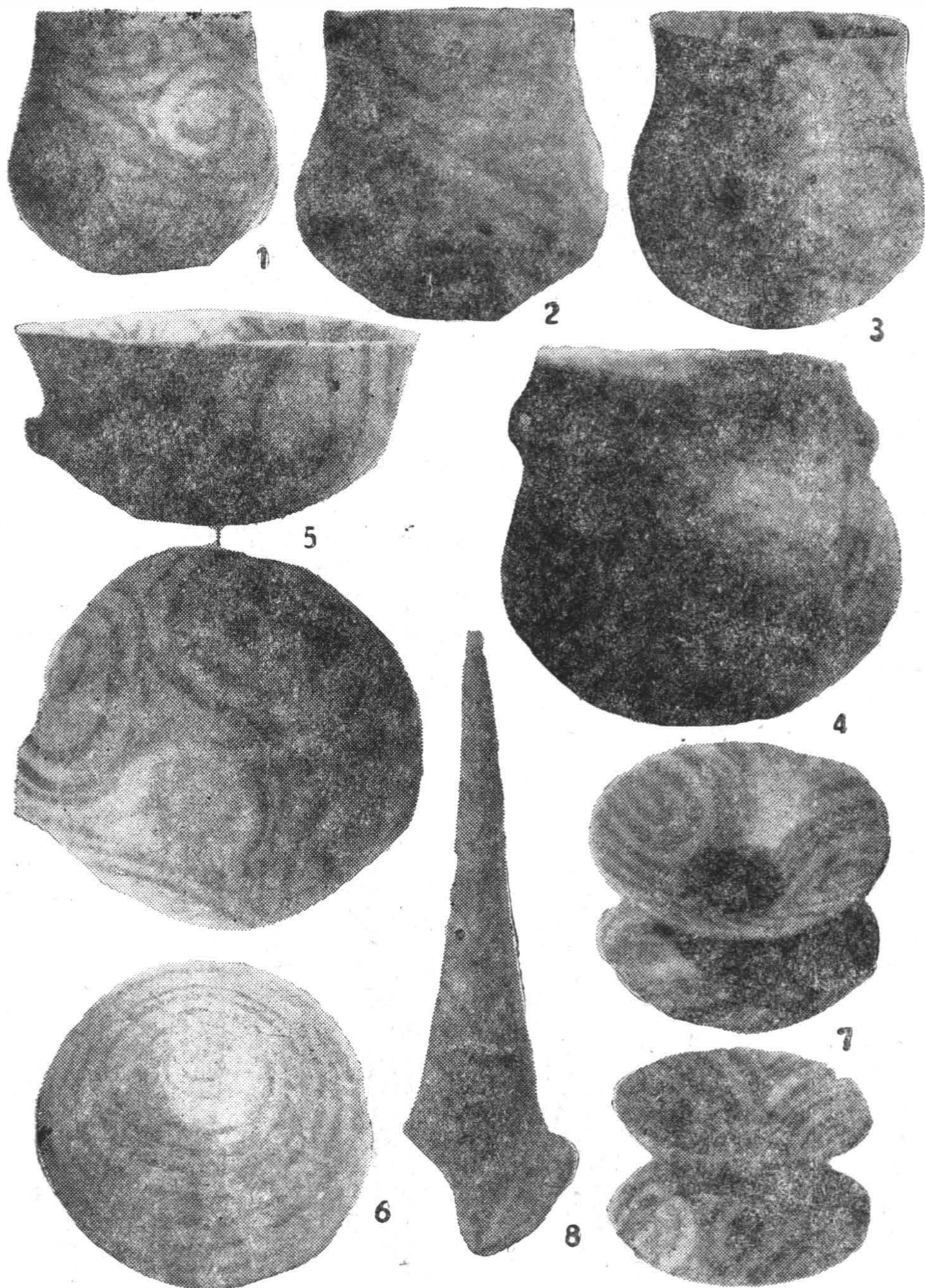

Fig. 15. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Vase ceramice pictate tricrom, specifice culturii Cucuteni, etapa A 3.

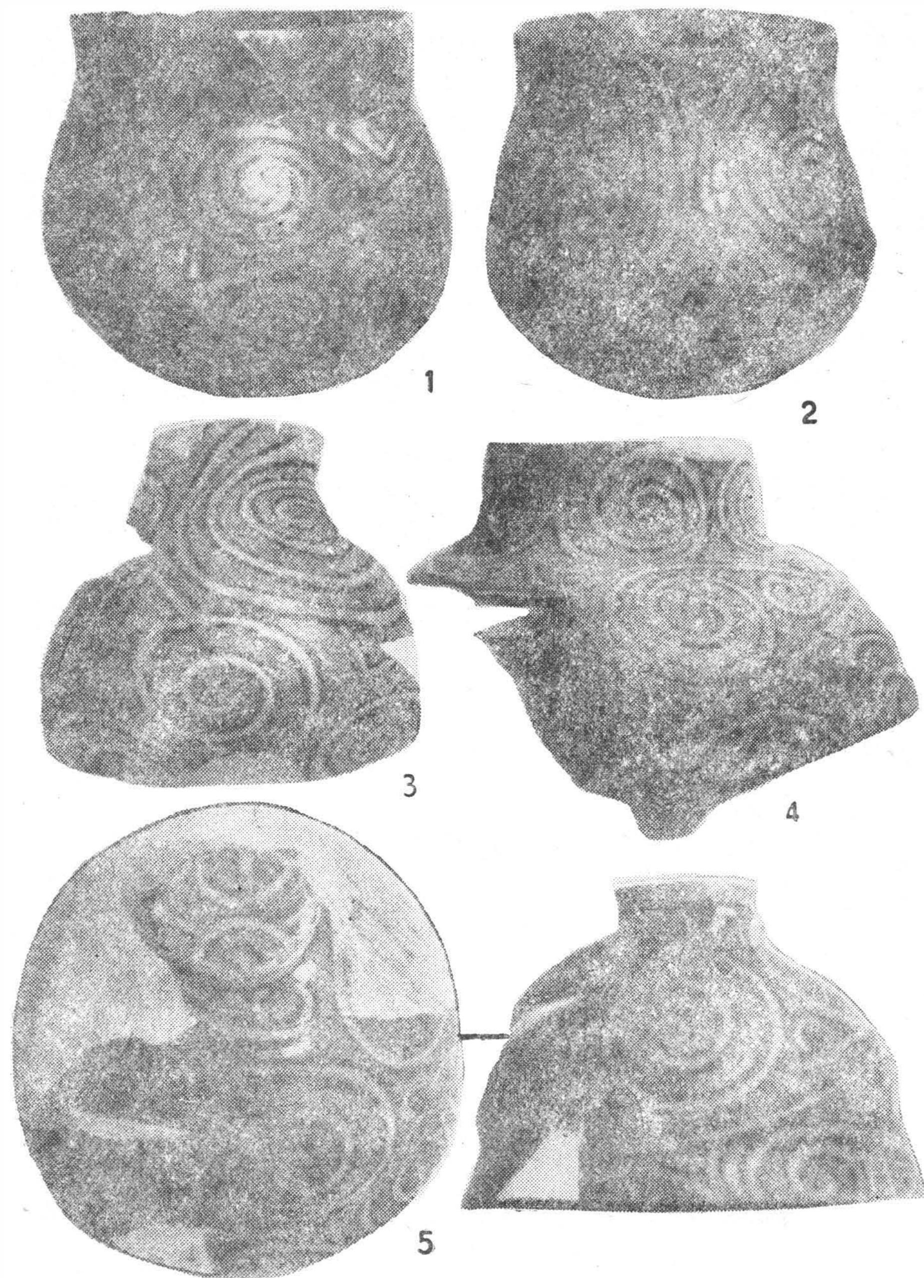

Fig. 16. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Ceramică pictată tricrom, caracteristică culturii Cucuteni, etapa A 3.

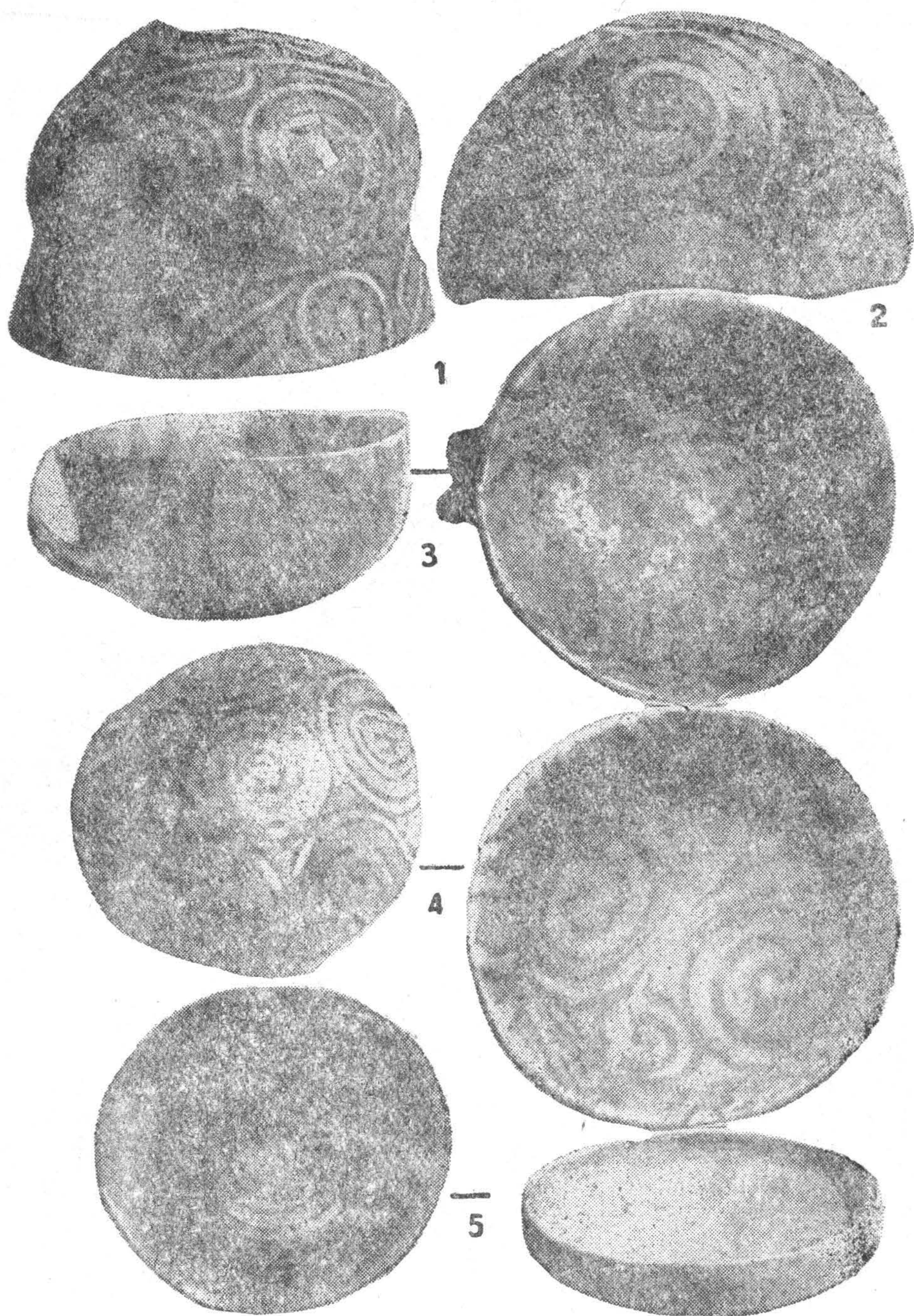

Fig. 17. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Diferite tipuri de vase plate, pictate tricrom, specifice culturii Cucuteni, etapa A 3.

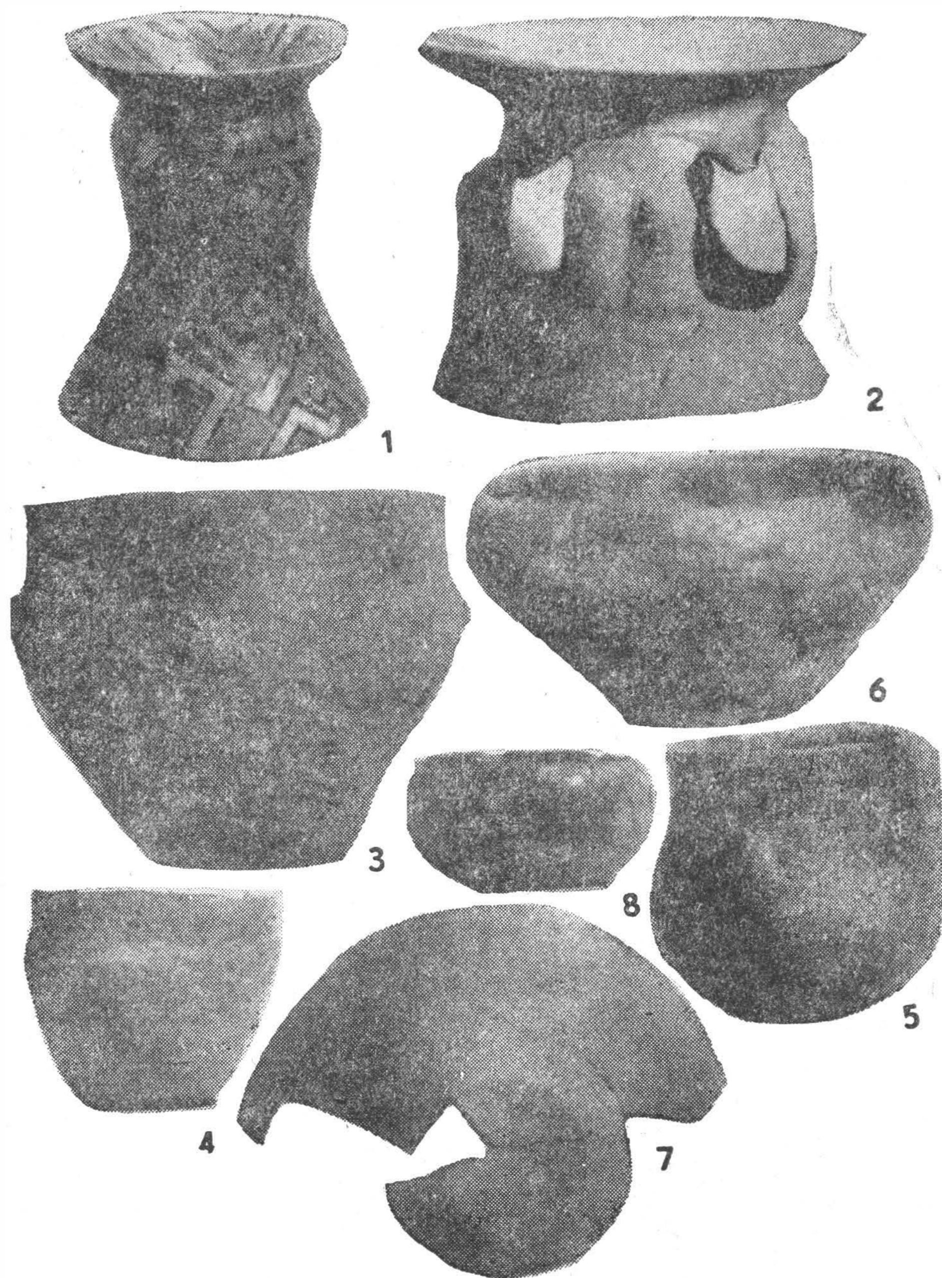

Fig. 18. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Vase de tip suport (1-2) și ceramică de uz comun, din așezarea Cucuteni, etapa A 3.

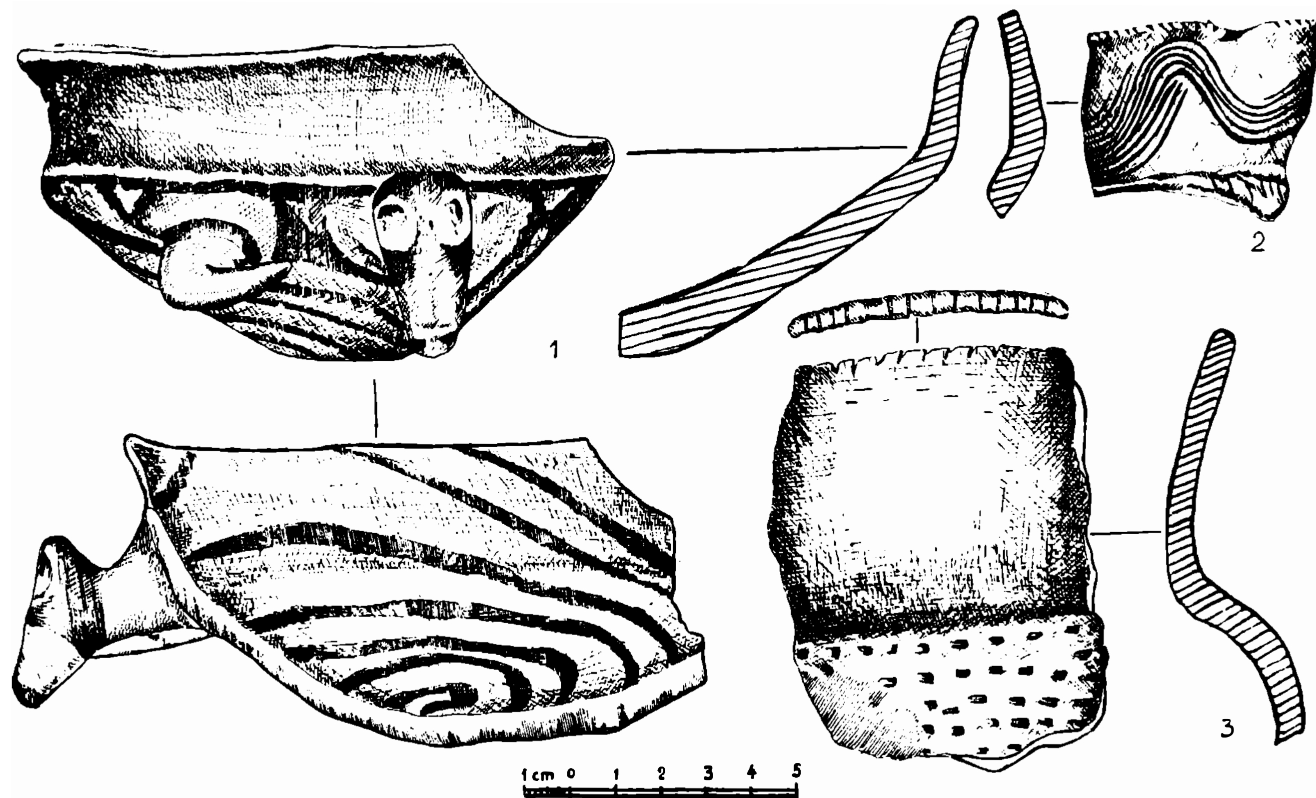

Fig. 19. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Fragment de strachină cu protomă animalieră, Cucuteni, etapa A 3 (1) și fragmente ceramice de tip Cucuteni C (2-3).

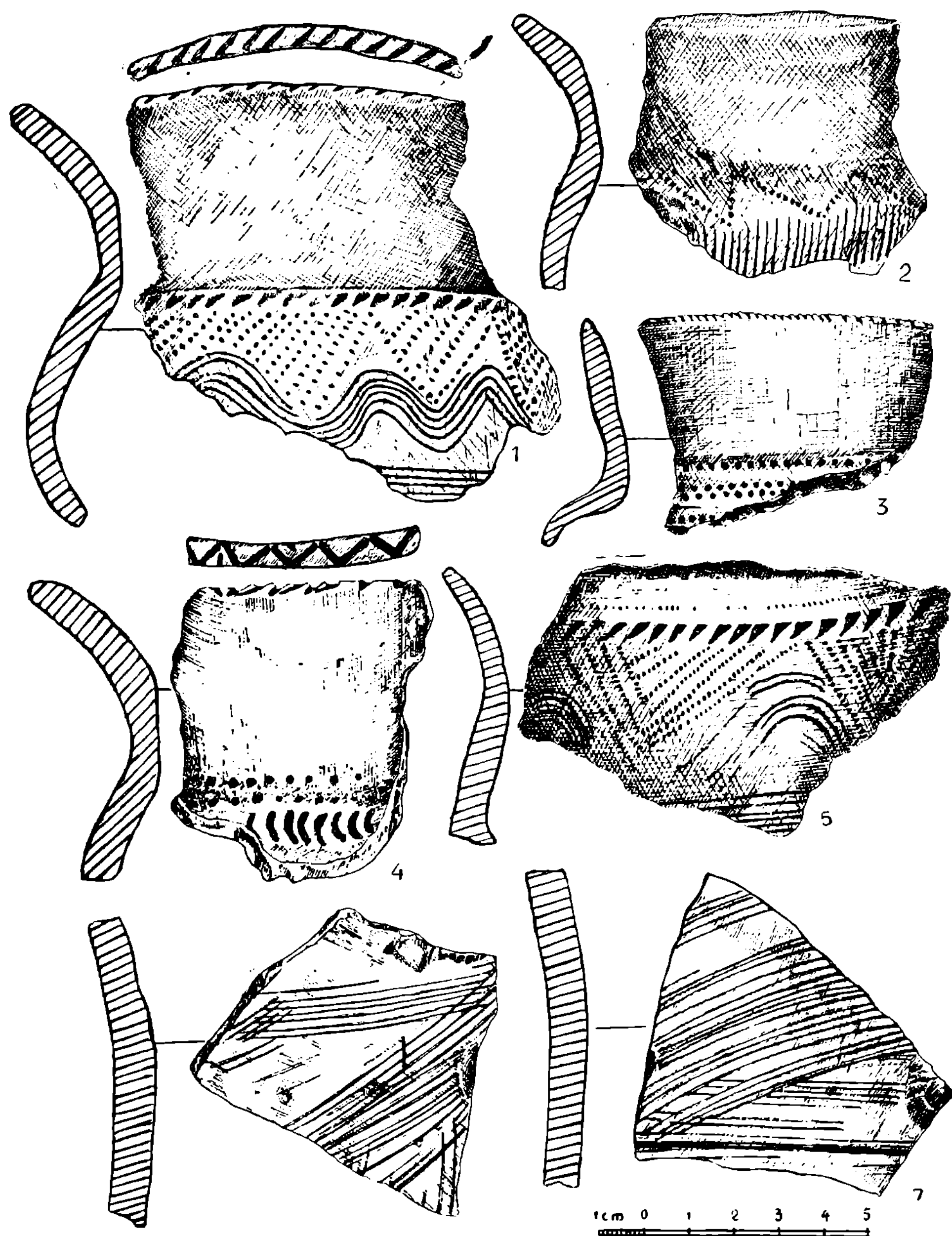

Fig. 20. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Ceramică de tip „Cucuteni C", descoperită în așezarea Cucuteni, etapa A 3.

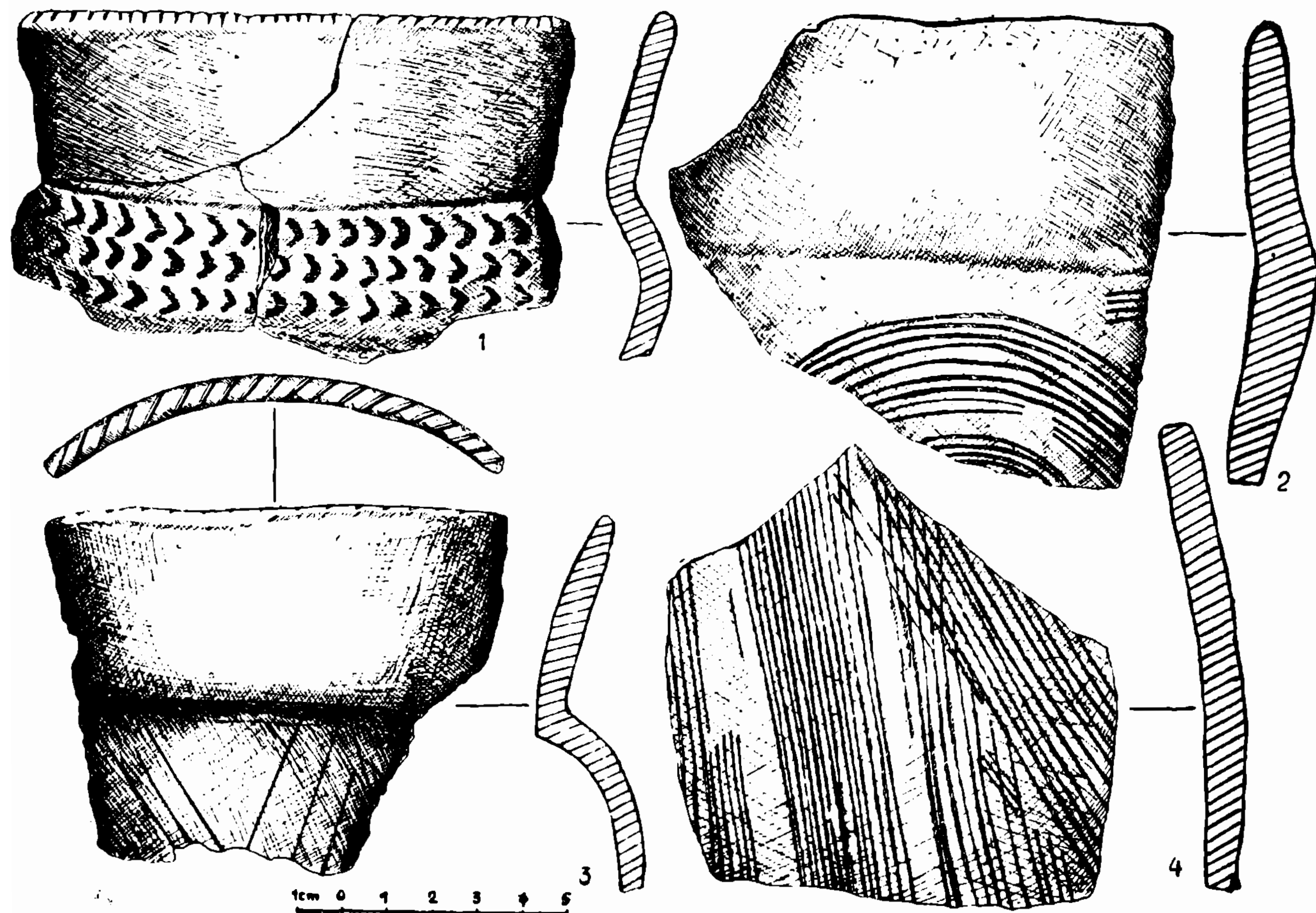

Fig. 21. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Ceramică de tip „Cucuteni C", din cadrul așezării Cucuteni, etapa A 3..

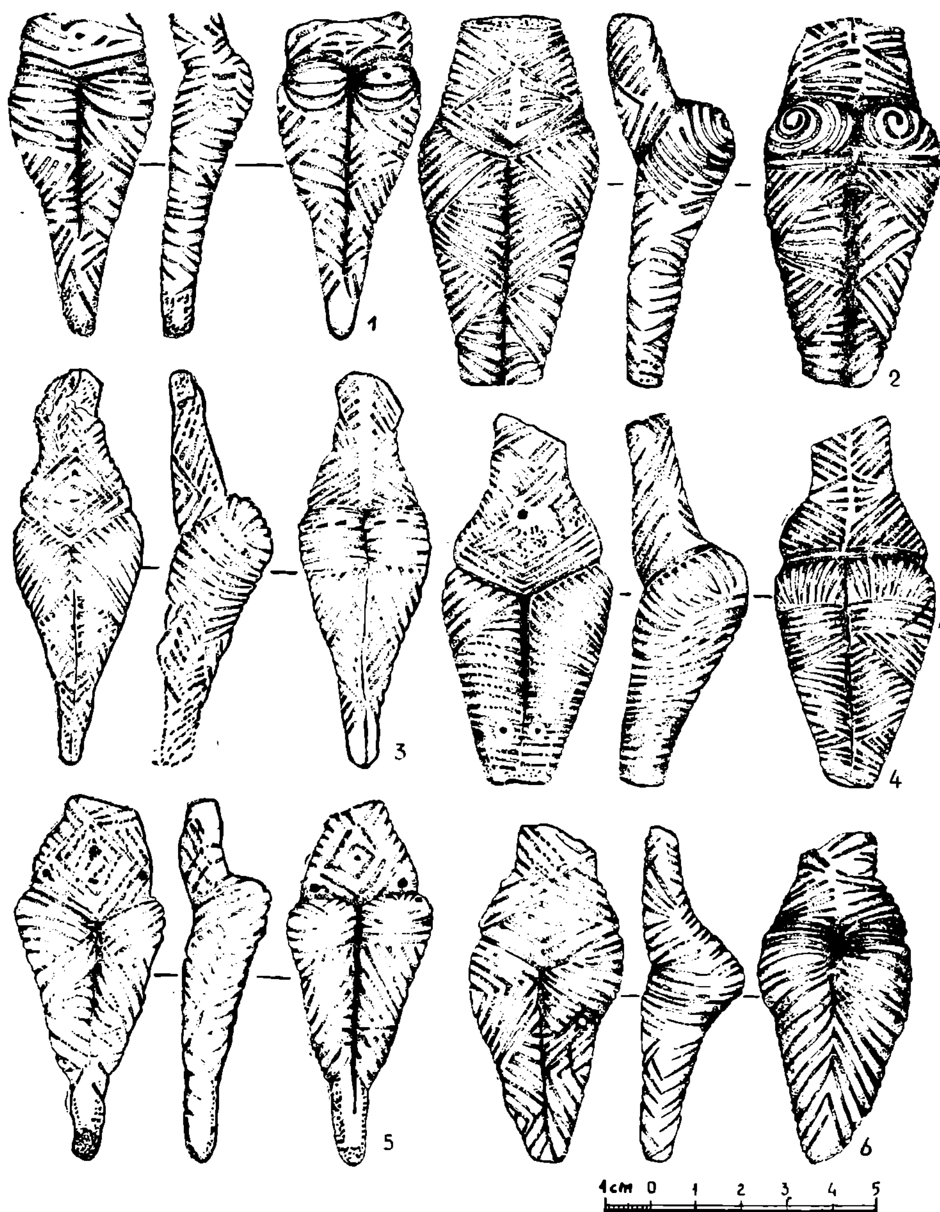

Fig. 22. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Figurine feminine cu decor incizat meandric, descoperite în așezarea Cucuteni, etapa **A** 3.

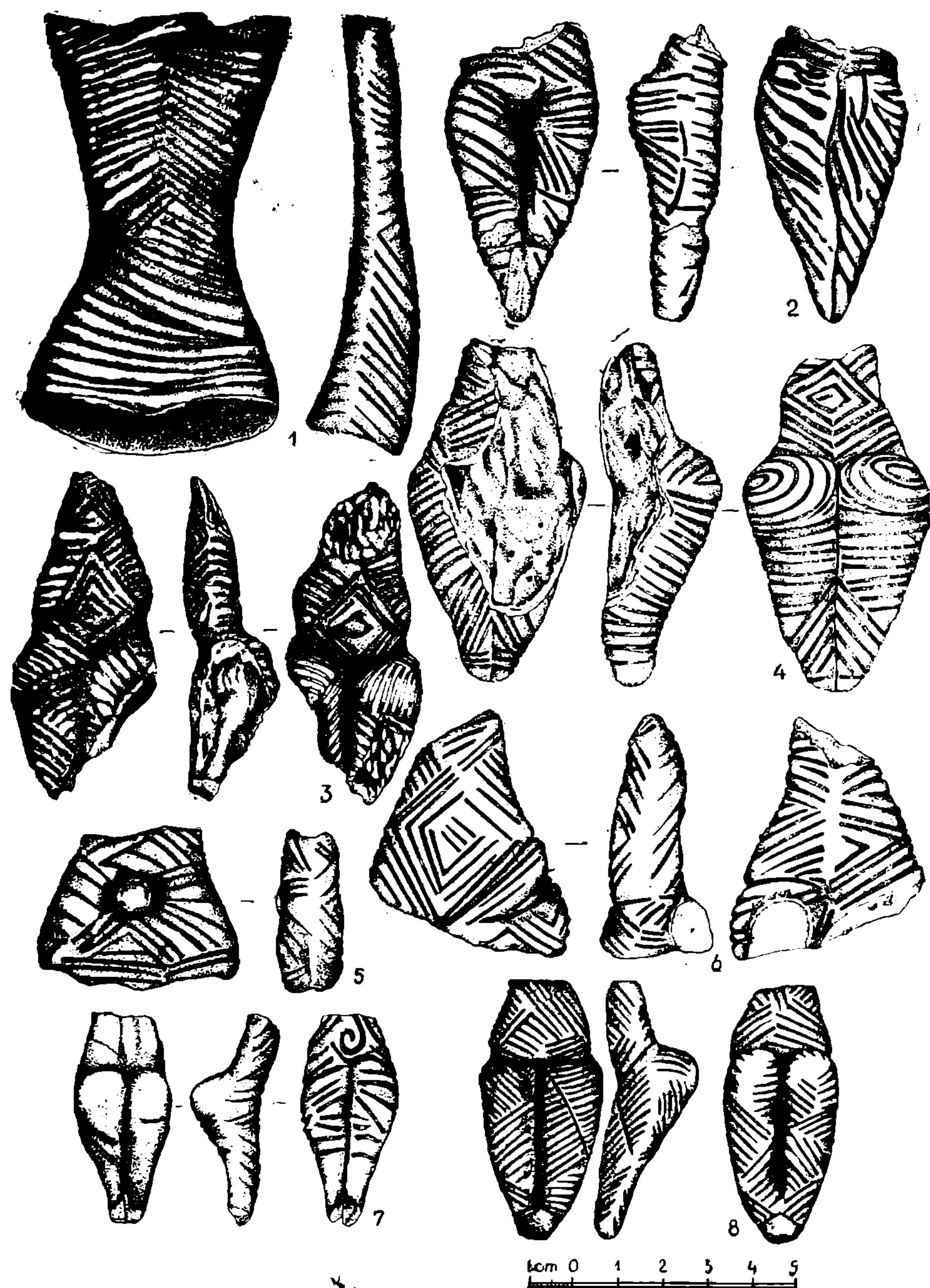

Fig. 23. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Figurine feminine, decorate cu incizii meandrice, specifice culturii Cucuteni, etapa A 3.

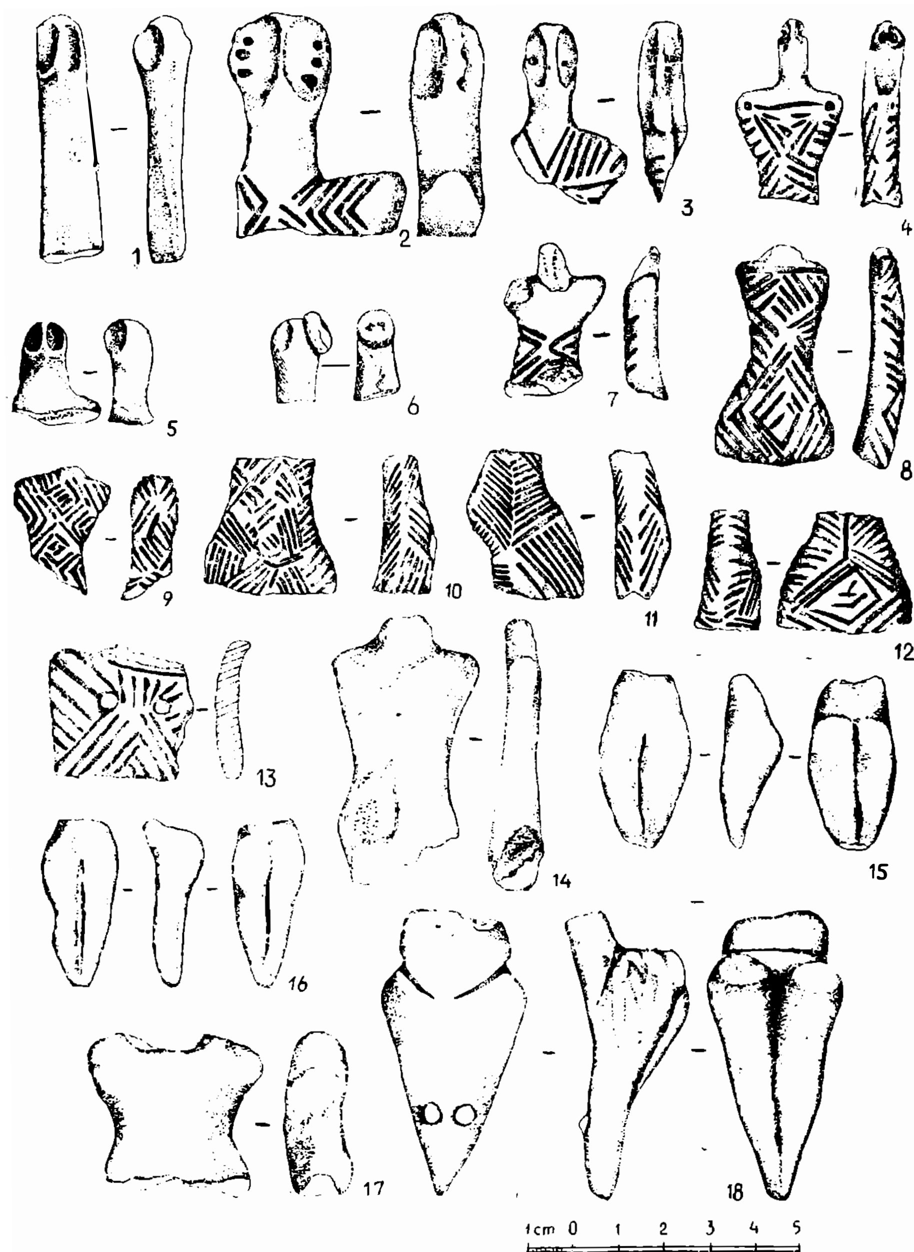

Fig. 24. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Diferite tipuri de figurine feminine, caracteristice culturii Cucuteni, etapa A 3. Scara : 1/1.

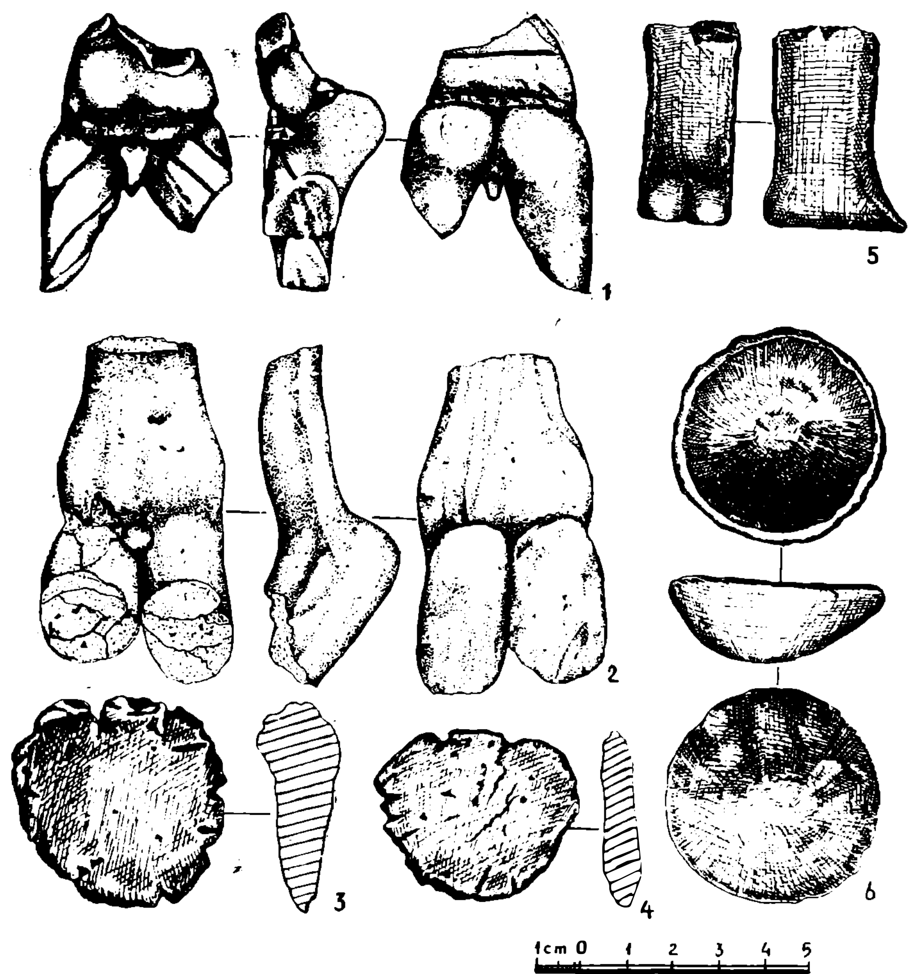

Fig. 25. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Figurine masculine (1-2) și de tip „en violon“ (3-4) ; picior de măsuță-altar (5) ; vas miniatură (6), descoperite în așezarea Cucuteni, etapa A 3.

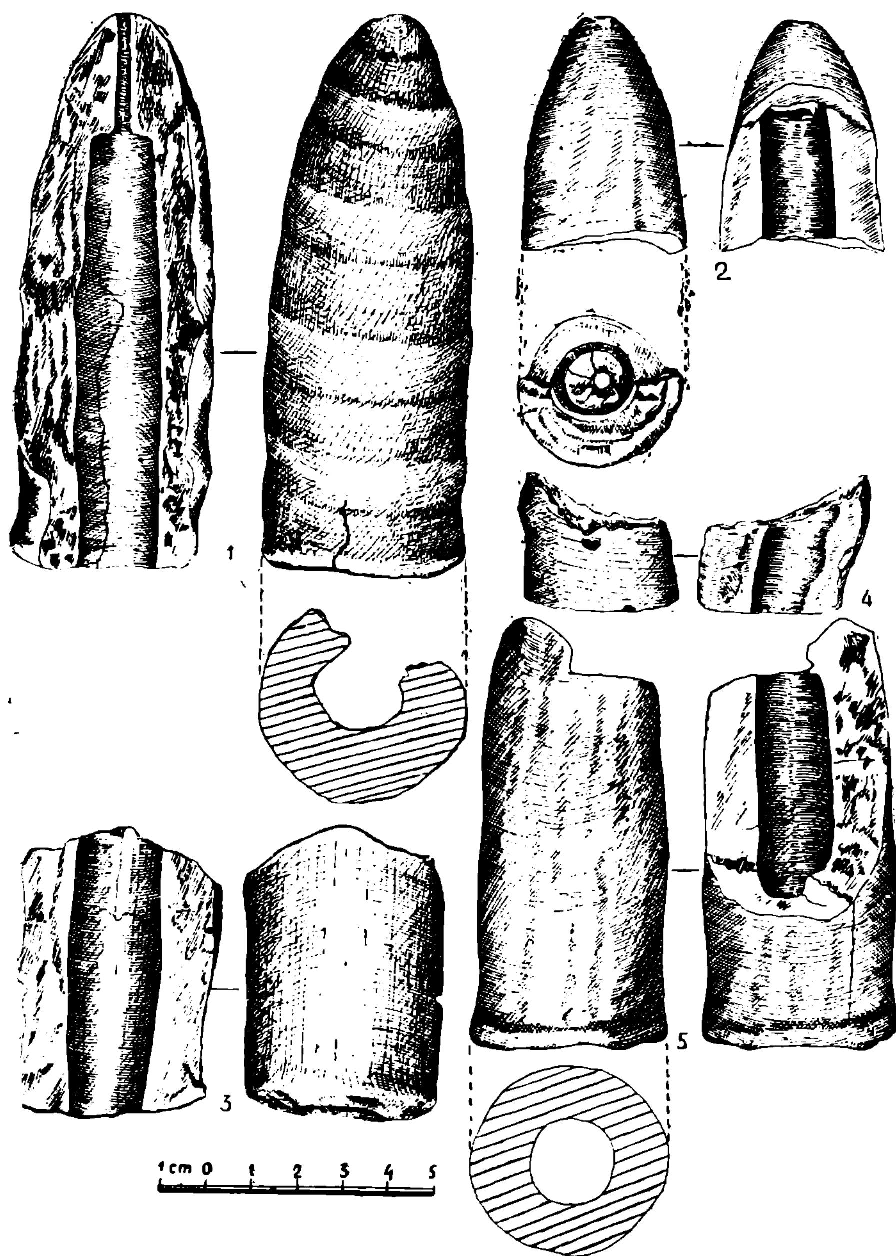

Fig. 26. — Bereşti, Dealul Bulgarului, 1981. Phalloi de lut ars, descoperiţi în aşezarea Cucuteni, etapa A 3.

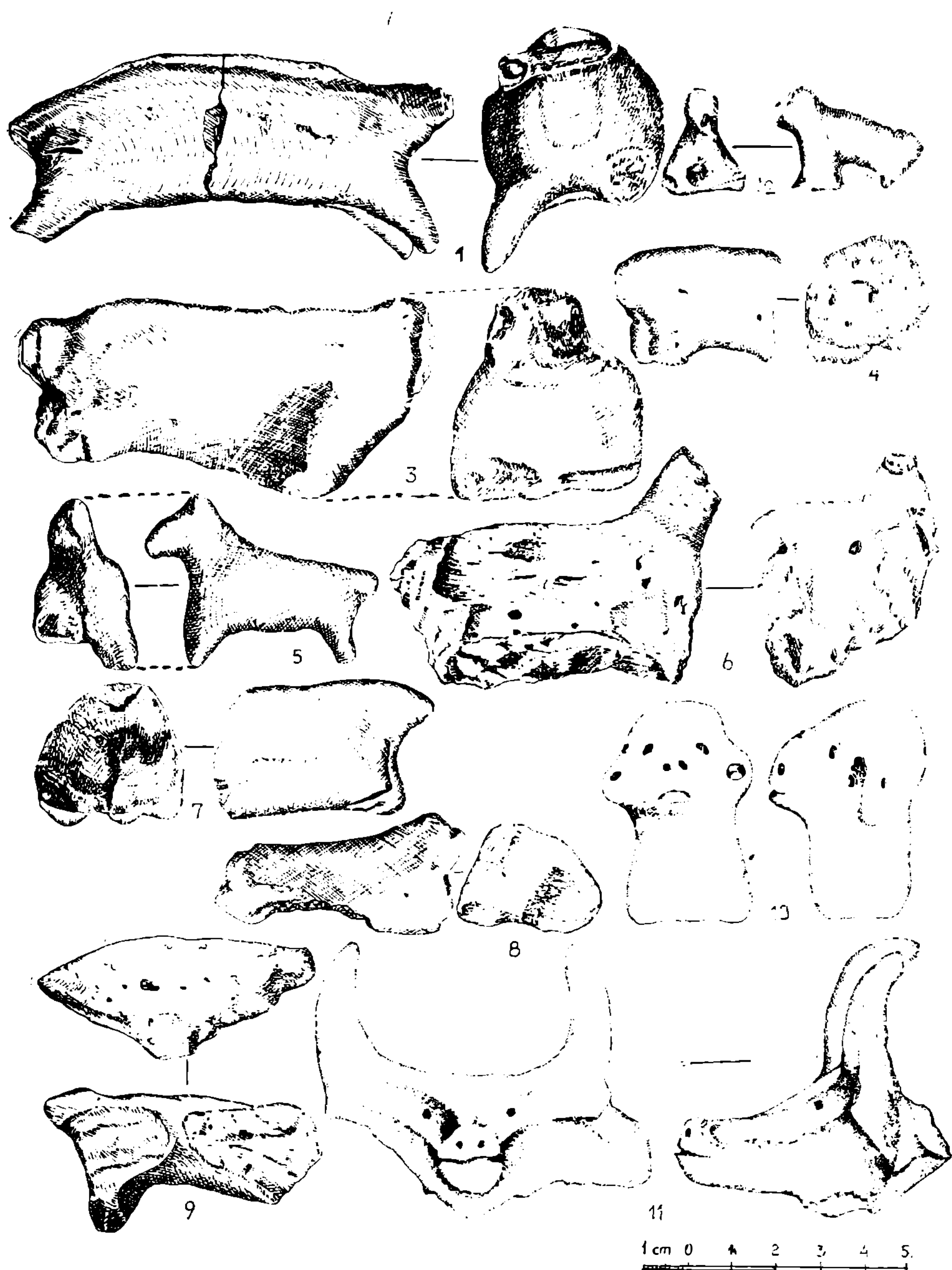

Fig. 27. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Figurine și protome zoomorfe (10-11) de lut ars, specifice culturii Cucuteni, etapa A 3.

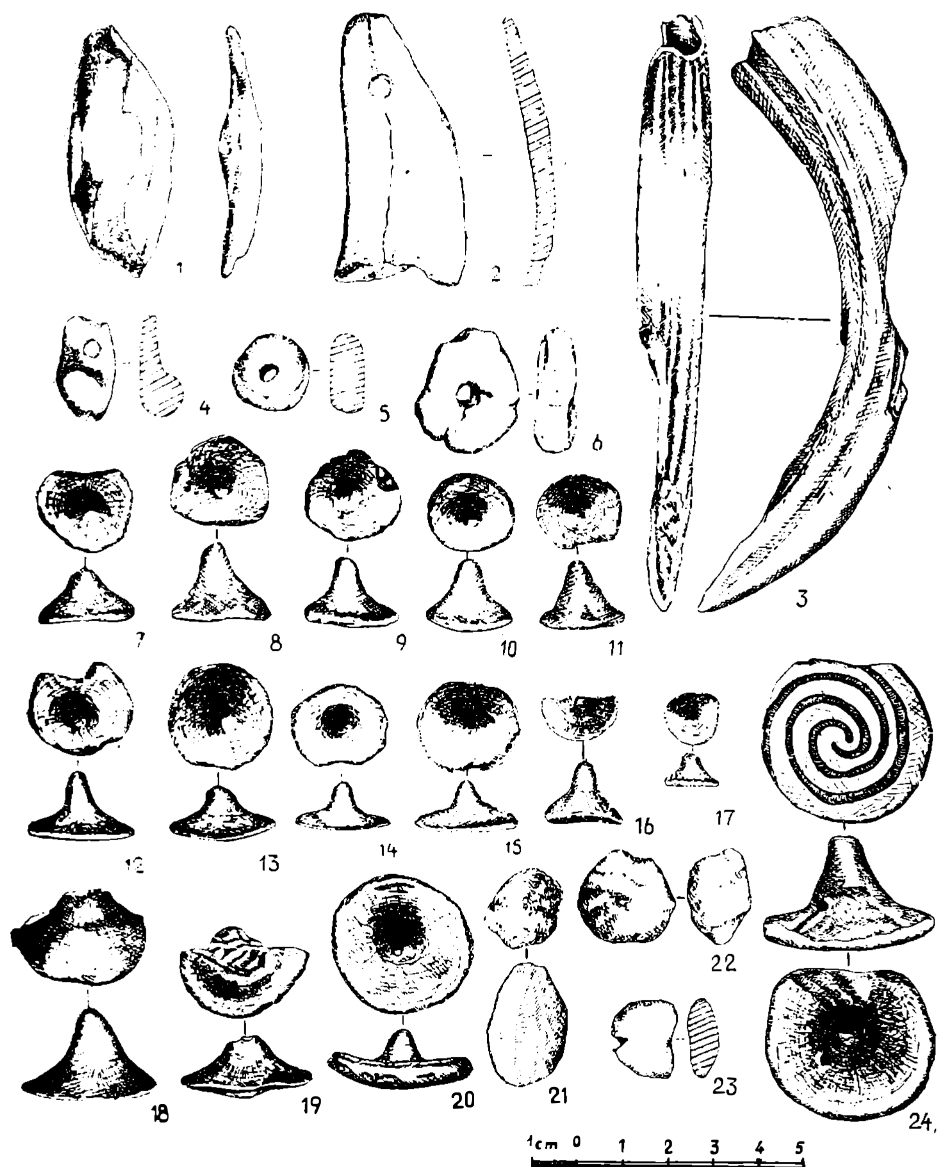

Fig. 28. — Berești, Dealul Bulgarului, 1981. Pandantive din colți de mistreț și de cerb (1-4) ; mărgele (5-6) ; conuri (7-23) și o pintaderă de lut ars, descoperite în așezarea Cucuteni, etapa A 3.